

แนวทางการเสริมสร้างศรัทธาในสังคมไทย

Methods for Strengthening Faith in Theravada Buddhist Scriptures

พระอธิการสมมาตร ยสธโร¹ ศิริโรจน์ นามเสนา² และสามารถ สุขุประการ³

Phraathikansommart Yasotharo, Sirirote Namsena and Samart Sukhuprakan

Received: May 25, 2024

Revised: June 03, 2024

Accepted: June 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาในสังคมไทย งานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสาร วิธีดำเนินการวิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดย กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ คือ กลุ่มของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีความ เคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การเสริมสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ไทยนั้น ต้องนำหลักธรรม คือ มรรค 8 และหลักโอวาทปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการใน กระบวนการดำเนินชีวิต ทั้งในมิติของชีวิตประจำวันการปฏิบัติหน้าที่ การประกอบอาชีพที่ไม่สร้าง ปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง รวมไปถึงบุคคลรอบข้างพุทธบริษัท 4 นั้น เป็นสถานภาพของบุคคลผู้นับ ถือพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ บรรพชิต ได้แก่ ภิกษุและภิกษุณีและ คฤหัสถ์ได้แก่อุบาสกและอุบาสิกา พุทธบริษัท 4 นั้นถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะมีหน้าที่ในการรักษาสืบทอดพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองภิกษุรวมถึงภิกษุณีด้วย มีสถานภาพ เป็นหัวหน้าพุทธบริษัท 4 จึงต้องประพฤติปฏิบัติตนตามสิกขาบทในพระวินัยอย่างเคร่งครัดเพื่อขัด เกลากิเลส ซึ่งเป็นแบบอย่างในการเกิดความศรัทธาแก่ผู้ได้ทราบและประสบพบเห็นด้วยตนเอง

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, ศรัทธา, สังคมไทย

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: sombat01011986@gmail.com

Abstract

This research article aims to propose strategies to strengthen faith in Thai society. This qualitative research employs documentary analysis, focusing on texts from the Tipitaka, commentaries, and contemporary Buddhist literature. The target group consists of the "Four Buddhist Assemblies" (monks, nuns, laymen, and laywomen) who demonstrate reverence for Buddhism. The findings reveal that reinforcing faith among Thai Buddhists requires integrating the Noble Eightfold Path and the Ovada-Patimokkha into daily life. This includes ethical behavior in both personal and professional aspects, ensuring no harm to oneself or others. Monastics (monks and nuns) and laypeople (laymen and laywomen) make up the "Four Buddhist Assemblies", with the monastics acting as their leaders. Monks and nuns must strictly adhere to the Vinaya (monastic code), setting an example of moral conduct that fosters faith in those who observe them.

Keywords: Strength, Faith, Thai Society

บทนำ

เมื่อเรากล่าวถึง “พุทธศาสนิกชนต้องมีศรัทธา” คำว่ามีศรัทธานั้นกับไม่มีศรัทธาแตกต่างกันอย่างไรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทการให้ความหมายคำว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนิกายเถรวาทนี้ ความหมายคำว่า “ศรัทธา” จึงแตกต่างจากศาสนาส่วนใหญ่ในโลกและมิได้มีความหมายเพียง “ความเชื่อ” ดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไปหากแต่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น จะปรากฏอยู่ในหลายความหมายทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์หนังสือตำราวิชาการและหลายลักษณะ ในการรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาไทยฉบับหลวง พ.ศ. 2425 และฉบับสังคายนา พ.ศ. 2530 กล่าวถึงศรัทธาไว้จำนวน 43 เล่ม จากทั้งหมด 45 เล่ม รวมทั้งอรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเช่นไร ในความหมายของศรัทธานั้น

บทบาทของศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกพบว่า “ศรัทธา” มีความหมายตามศัพท์ คือ ความเชื่อส่วนความหมายตามอรรถ มี 3 อย่าง คือ 1) ความเชื่อในคุณงามความดี 2) ความเชื่ออย่างมีเหตุผล 3) ความเชื่อในพระรัตนตรัย (รัฐวรรณ เทพ

หัสติน ฌ อยุธยา, 2544) ซึ่งศรัทธาหมายถึงความเชื่อ ซึ่งมีความแตกต่างจากศรัทธาในความหมายโดยทั่วไป ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงศรัทธาไว้ 2 อย่าง คือ อย่างที่ (1) ศรัทธาที่ประกอบด้วย ปัญญาและอย่างที่ (2) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาซึ่งในศรัทธา 2 อย่างนั้น ศรัทธาอย่างที่ (2) ศรัทธาชนิดนี้เป็นศรัทธาในปัญญาของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะพัฒนาคนให้เป็นอริยะได้จริง (พระชัยพร จันทวิโส (จันทวงศ์), 2554) ตถาคตโพธิสัตถา หมายถึงการศรัทธาที่ครอบคลุมถึงศรัทธาในพระรัตนตรัยครบทั้ง 3 อย่างในเวลาเดียวกันในชั้นอรรกถาท่านกำหนดขอบเขตของศรัทธา 4 ประเภท 1) กัมมสัทธา 2) วิปากสัทธา 3) กัมมัสสกตาสัทธา 4) ตถาคตโพธิสัตถา

ประชาชนนำเรื่องแก่นแท้มาศึกษาและทำความเข้าใจ กรณีพระทำอัตวินิบาตกรรม ถวายเป็นพุทธบูชาไม่ใช่หลักพุทธศาสนา การวางแผนกรณีนี้มานานกว่า 5 ปี ในกรณีนี้และมีคนทราบจำนวนมากแต่ไม่มีใครห้าม อาจเป็นการผสมกันระหว่างความเชื่อและความคิดผสมรวมกัน เมื่อนานวันเข้าก็เชื่อตามความคิด โดยไม่ได้เลาะความคิดคนเปาะบางก็เชื่อแบบนั้น และอาจส่งต่อความเชื่อให้ขยายวงกว้าง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและพื้นที่ที่ต้องไปดู คนใกล้ชิดต้องเตือน ส่วนการเผยแพร่ภาพหรือขั้นตอนการทำอัตวินิบาตกรรมในสื่อเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะยิ่งเป็นการยุยงส่งเสริมให้เกิดทำตามโดยไม่ตั้งใจอีกทั้งข้อมูลในโลกออนไลน์ข้อมูลเหล่านี้ยังคงอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดการสืบค้นหาได้ง่ายและเป็นภัย กรณีนี้มีความเชื่อมาจากการผสมกันระหว่างความเชื่อกับความคิดพอนานวันเข้าก็เชื่อตามความคิด คนที่มีความคิดเปาะบางก็เชื่อแบบนั้นส่งผลให้ความเชื่อขยายวงกว้างออกไป

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ในแง่การเกิดขึ้นของศรัทธา การให้ผลของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การปฏิบัติเพื่อให้เกิดมีความเชื่อความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ลักษณะของศรัทธาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีกระบวนการสร้างศรัทธาใดบ้างที่จะทำให้ทราบถึงความศรัทธาในสังคมกับศรัทธาในพุทธบริษัท 4 เป็นอย่างไรในปัจจุบันโดยอาศัยแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งในกระบวนการให้เกิดศรัทธาในทางปัญญา

วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมสร้างแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัย การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษา “แนวทางเสริมสร้างความศรัทธาในสังคมไทย” มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ทั้งในส่วนที่เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ “ศรัทธา” ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิจัยในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ คือ กลุ่มของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล และได้นำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

หลักความศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงศรัทธาไว้ 2 ประการคือ 1) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ศรัทธาประเภทญาณสัมปยุต เป็นความเชื่อที่เชื่อด้วยปัญญาจริง เชื่อด้วยการตัดสินใจบนหลักการหรือหลักธรรมมีเหตุผล เชื่อที่ไม่ยึดติดกับบุคคลเป็นศรัทธาที่เป็นสื่อนำสู่ปัญญาดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลายศรัทธาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตมีมูล มีที่อาศัยด้วยอาการเหล่านี้ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย ศรัทธานี้เรากล่าวว่า มีเหตุ มีที่สสนะ เป็นมูลมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใคร ๆ ในโลกไม่พึงให้กวดแก่งได้ 2) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาศรัทธาประเภทญาณวิปปยุต จึงเป็นความเชื่อที่เชื่อด้วยอารมณ์ เชื่อด้วยการตัดสินใจของตนเองเป็นสำคัญ เชื่อที่ยึดติดกับตัวบุคคล ไม่เกี่ยวกับเหตุผล เป็นศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญาเหตุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ได้แก่ 1) รูปูปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะเห็นรูปสมบัติสวยงาม 2) ลูขูปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะเห็นความประพติเรียวร้อยเครื่องในธรรมวินัย 3) โขสูปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะได้ฟังเสียงอันไพเราะ 4) ธมมูปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะได้สดับฟังธรรมของผู้ที่ฉลาดในการแสดงบุคคลในโลกเป็นผู้ที่มีศรัทธา จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกันมีการถือเอาคุณสมบัติ ของศรัทธาที่ต่างๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน

แนวคิดเรื่องการขาดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทย พบว่า การขาดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนบริษัท 4 คือ เรื่องความเห็นผิดของพระสงฆ์ในความอยากดั่งแบบพระเกจิ เรื่องของอดีตไวยาวัจกรต้องการคุมอำนาจในบัญชีเงินวัด เรื่องของสตรีที่ไม่มีความเคารพในพระรัตนตรัย แต่งตัวยั่วยวนพระสงฆ์ ถ่ายรูปไปกับพระพุทธรูปเป็นต้น แนวทางแก้ไขต้องใช้หลักการดำเนินชีวิตที่

ถูกต้องมี 3 ประการ ได้แก่ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น การลดละเลิก ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 ทางแห่งความชั่วมี 10 ประการ อันความชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจ 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดีทุกอย่างซึ่งได้แก่กุศลกรรมบถ 10 เป็นแบบของการทำฝ่ายดีมี 10 ประการอันเป็นความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ 3) การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ซึ่งเป็น เครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบมี 5 ประการ ได้แก่ กามฉันทะ คือความพอใจในกาม พยาบาท คือความอาฆาตพยาบาท ถีนะมิทธะ คือความหดหู่ท้อแท้ ง่วงเหงาหาวนอน ขี้เกียจ อุทธัจจะ กุกกุกจะ คือความฟุ้งซ่าน รำคาญใจและวิจิกิจฉา คือความสงสัย สิ่งที่สามารถควบคุมนิวรณ์ได้คือศีล 5 ได้แก่ กามฉันทะ ให้ควบคุมด้วยศีลข้อ 3 คือการไม่ประพฤติดิฉันท์ในกาม ความพยาบาทให้ควบคุมด้วยศีลข้อ 1 คือการไม่ฆ่าสัตว์ ถีนะมิทธะ ให้ควบคุมด้วยศีลข้อ 5 การไม่เสพสิ่งเสพติดอันเป็นเหตุให้ประมาท อุทธัจจะกุกกุกจะ ให้ควบคุมด้วยศีลข้อ 2 การไม่ถือเอาสิ่งของที่หาไม่ได้ให้และวิจิกิจฉา ให้ควบคุมด้วยศีลข้อ 4 การไม่พูดเท็จ อุดมการณ์ คือ เป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตมี 4 ประการ ได้แก่ ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้ายรบกวนหรือเบียดเบียนผู้อื่น ความสงบ ได้แก่ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจและนิพพาน ได้แก่การดับทุกข์ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

แนวทางเสริมสร้างความศรัทธาของพุทธไทย พบว่า แนวทางการเสริมสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทย คือ ต้องนำหลักธรรมคือหลักมรรค 8 และหลักโอวาทปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนามาบูรณาการในกระบวนการดำเนินชีวิตทั้งในมิติของชีวิตประจำวัน การปฏิบัติหน้าที่การประกอบอาชีพที่ไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองรวมไปถึงบุคคลรอบข้างพุทธบริษัท 4 นั้น เป็นสถานภาพของบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ บรรพชิต ได้แก่ภิกษุและภิกษุณีและคฤหัสถ์ได้แก่อุบาสกและอุบาสิกา พุทธบริษัท 4 นั้น ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะมีหน้าที่ในการรักษาสืบทอดพระศาสนา ซึ่งการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ภิกษุรวมถึงภิกษุณีด้วย มีสถานภาพเป็นหัวหน้าพุทธบริษัท 4 จึงต้องทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ประพฤติปฏิบัติตนตามสิกขาบทในพระวินัย อย่างเคร่งครัดเพื่อขัดเกลาจิตใจ คำว่าวินัยนั้นนิยามถึงพระวินัยหรือศีลของพระ เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นข้อห้าม สำหรับพระภิกษุไม่ให้ประพฤติหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียหรือเสียหายเกิดขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องหลักศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีไม่ลู่ไหล ตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก คำว่า สหฺธา คือธรรมชาติเป็นเครื่องตั้งจิตไว้ด้วยดีศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงามและในการทำความดี ศรัทธาที่ใช้ภาษาอังกฤษ Faith ความเชื่อมั่นหรือความไวใจบุคคลอื่นและสิ่งอื่น ซึ่งสอดคล้องกับหลวงเทพดรณานุรักษ์ (2518) กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตุปทีปิเถา ได้ให้ความหมายของความเชื่อ คำว่า “ความเชื่อ” นี้มาจากคำสองคำได้แก่คำว่า “ศรัทธา” และคำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกันออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน กล่าวคือคำว่า “ศรัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ศฺรฺทธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “ศฺรฺ” กับ “ธา” ศัพท์ “ศฺรฺ” เป็นนิบาต แปลว่า อย่างจริงใจ ส่วน “ธา” แปลว่า ทรงไว้เมื่อรวมคำเป็นคำว่า “ศฺรฺทธา” แปลว่า ทรงไว้อย่างจริงใจ ส่วนคำว่า “สัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “สัทธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “สฺ” กับ “ธา” ศัพท์ “สฺ” มาจากธาตุ “สท” แปลว่า ยินดีชอบใจ เพลิดเพลินส่วน “ธา” เป็นตัวธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง รับ วางเมื่อรวมคำเป็นคำว่า “สทฺธา” แปลว่า ทรงไว้ชอบใจตั้งไว้โดยชอบใจ รับไว้โดยยินดี

สรุปได้ว่าคำว่า “ศรัทธา” และคำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกันออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจความนึกคิดของมนุษย์โดยทั่วไป และสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกนั้น คือ “ความเชื่อ” ที่เป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายต่อการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคม ศรัทธาในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเชื่อมั่นในการความดี เชื่อมั่นในเหตุผลสนับสนุน เชื่อมั่นในพระรัตนตรัยความเลื่อมใสในกุศลธรรม เชื่อสิ่งที่ควรที่ประกอบด้วย เหตุผลคุณสมบัติของศรัทธาโดยเป็นศรัทธาที่สัมปยุตด้วยปัญญา โดยเริ่มจากเชื่อในพระรัตนตรัยยึดถือเป็นสรณะเพื่อเป็นเครื่องช่วยทำความพ้นทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับพระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท (2014) ได้ให้ความหมายว่าคำว่า ศรัทธากับพระพุทธบัญญัติและอภิสมการทั้ง 2 นี้ รวมเรียกว่าพระวินัยว่าจะเป็นหมู่ภิกษุที่ตึ้นทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เหมือนดอกไม้ต่างพรรณแก่บดกลั่นมาในภาชนะแม้บางดอกจะมีสีกลิ่นฐานอันงามมีกลิ่นหอมเพราะโทษที่กลั่นกัน ย่อมเป็นของไม่น่าดูไม่น่าชมเลยดอกไม้เหล่านั้น อันช่างผู้ฉลาดจัดให้เข้าระเบียบวางไว้ใน

พานยอมเป็นของนำดูน่าชมอย่าว่าแต่ดอกไม้ที่งามเลย แม้แต่ดอกไม้ที่ไม่งามก็ยังพลอยเป็นของดูได้
ระเบียบนั้นเองทำให้เป็นของงาม ศรัทธาจึงทำให้เกิดความเลื่อมใส

การขาดศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทย พบว่า ศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
ได้แสดงศรัทธาไว้ 2 ประการคือ 1) ศรัทธาที่ประกอบด้วย ปัญญา ศรัทธาประเภทญาณสัมปยุต
เป็นความเชื่อ ที่เชื่อด้วยปัญญาจริง เชื่อด้วยการตัดสินใจบนหลักการ หรือหลักธรรมมีเหตุผล เชื่อ
ที่ไม่ยึดติดกับบุคคล เป็นศรัทธาที่เป็นสื่อนำสู่ปัญญาดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกดังต่อไปนี้ พระ
ผู้มีพระภาคตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลายศรัทธาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตั้งมั่นแล้วในพระตถาคตมีมูลมี
ที่อาศัย ด้วยอาการเหล่านี้ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลายศรัทธานี้เรากล่าวว่า มี
เหตุมีที่สสนะเป็นมูลมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใคร ๆ ในโลกไม่พึงให้กวด
แก่งได้ 2) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาศรัทธาประเภทญาณวิปยุต จึงเป็นความเชื่อ ที่เชื่อด้วย
อารมณ์ เชื่อด้วยการตัดสินใจ ของตนเองเป็นสำคัญ เชื่อที่ยึดติดกับตัวบุคคลไม่เกี่ยวกับเหตุผลเป็น
ศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญาซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551) กล่าวถึง
ความหมายศรัทธา หมายถึง ความศรัทธาจะเกิดในสิ่งใด ๆ แม้จะมีมากมายก็จริงแต่ในที่นี้จะ
กล่าวถึงสิ่งที่ควร สร้างศรัทธาพระพระรัตนตรัย ศรัทธาพระรัตนตรัย คือ 1) ศรัทธาพระพุทธเจ้า
หมายถึง ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในอริยสัจจะ 4 (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค) 2)
ศรัทธาพระธรรม หมายถึงความเชื่อในคำสั่งสอนทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ 3)
ศรัทธาพระสงฆ์ หมายถึงความเชื่อในหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระ
ธรรมวินัย ในระดับปุถุชนศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ซึ่งทำให้เกิด สัมมาทิฐิในข้อปฏิบัติของการให้ทาน
รักษาศีล เจริญปัญญา เป็นศรัทธาที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย คือ โลภียะธรรม กรรมในความ
หมายถึงกฎแห่งกรรมฉะนั้น คำว่ากฎแห่งกรรมจึงหมายถึงความเป็นไปตามหลักเหตุและผลของการ
กระทำ สามารถอธิบายได้ง่าย ๆ ว่า ผู้ใดกระทำให้สิ่งใดไว้อย่อมจะได้รับผลแห่งการกระทำนั้น ถ้าทำดี
ย่อมได้รับผลดีตอบแทนแต่ถ้าทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเช่นกันดังพุทธภาษิตว่า “คนทำกรรม
ใดไว้อย่อมได้รับผลกรรมนั้น คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่าน
พืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น” ความสำคัญของกรรมสัทธาต่อเป้าหมาย จากพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ทำ
กรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” กรรมสัทธาหรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา
จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม กรรมสัทธามีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อ
การเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีและกรรมชั่ว จึง
จะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ กล่าวคือ เมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา
ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดีและเกิดความสุขตามมาและจะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึง

เป้าหมายซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551) กล่าวถึงความหมายศรัทธา หมายถึง ความศรัทธาจะเกิดในสิ่งใด ๆ แม้จะมีมากมายก็จริงแต่ในที่นี้จะกล่าวถึงสิ่งที่ควร สร้าง ศรัทธาพระพระรัตนตรัย ศรัทธาพระรัตนตรัย คือ 1) ศรัทธาพระพุทเจ้า หมายถึง ความเชื่อในการ ตรัสรู้ของพระพุทเจ้าในอริยสัจจะ 4 (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค) 2) ศรัทธาพระธรรม หมายถึง ความเชื่อในคำสั่งสอนทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ 3) ศรัทธาพระสงฆ์ หมายถึงความ เชื่อในหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ในระดับปุถุชน ศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ซึ่งทำให้เกิด สัมมาทิฐิในข้อปฏิบัติของการให้ทาน รักษาศีล เจริญปัญญา เป็นศรัทธาที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย คือ โลภียะธรรม

แนวทางเสริมสร้างแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาในสังคมไทย ประกอบด้วย

1) การสร้างศรัทธาของพระภิกษุ พบว่า การสร้างศรัทธา โดยเฉพาะเป็นด้าน การศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการปฏิบัติ ด้านการท่องจำพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทเจ้าได้เป็นอย่างดี จักเห็นได้จากเมื่อครั้งทำสังคายนาครั้งที่ 1 พระอานนทที่ได้รับหน้าที่ ในการวิสัชนาพระธรรมเพราะท่านเป็นผู้ได้ฟังมามาก จึงทำให้การสังคายนาในครั้งนั้นสำเร็จ ลง ด้วยดีนอกจากนั้นหลังจากพระพุทองค์ปรินิพพานแล้ว พระอานนทก็เปรียบเสมือนเงาของพระผู้มี พระภาคเจ้า เพราะคนทั้งหลายคิดว่าแม้ไม่มีโอกาสได้พบพระพุทเจ้า การที่ได้พบพระอานนทได้ฟัง ธรรม พร้อมทั้งได้สนทนาธรรมกับพระอานนทก็นับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ พระโมคคัลลานเถระ และพระสุกฺติเถระชาวสีหฬ (2535) ได้เขียนคัมภีร์อภิธานปทีปิภาและ อภิธานปทีปิภาสุจิกถาถึง ศรัทธา เป็นคำภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า สทฺธา แปลว่า ความเชื่อแยกศัพท์ได้ดังนี้ สํ บทหน้า ธา ธาตุ เป็นไปในความเชื่อมั่นตั้งมั่น อ ปัจจยในนามกิตก์ วิเคราะห์ศัพท์ได้ดังนี้ สทฺทหติ เอตยาติ สทฺธา แปลว่า ที่ชื่อว่าศรัทธาเพราะเป็นเหตุให้บุคคลตั้งมั่น

2) การสร้างศรัทธาของพระภิกษุณี พบว่า ผู้มีความเพียรมาก มีศรัทธาอันแรงกล้า ในพระพุทศาสนา มีความประสงค์จะออกบวชให้ได้แม้ว่าคำขอของนางจะถูกปฏิเสธจากพระผู้มี พระภาคหลายครั้ง แต่ด้วยความตั้งใจอันแน่วแน่มั่นพระนางจึงพยายามจนสำเร็จสมประสงค์ เมื่อได้ บวชเข้ามาพระมหาปชาบดีเถรีก็ได้ช่วยเป็นแรงในการเผยแผ่พระพุทศาสนา ได้ชวนชายกุลสตรีให้ มาบวชในพระพุทศาสนา เพื่อจะได้ช่วยกันสืบทอดพระพุทศาสนา นอกจากนั้นพระมหาปชาบดี เถரியังเป็นต้นแบบในการถวายของให้แก่สงฆ์อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับเดือน ดำดี (2541) ได้กล่าวถึง ความเชื่ออันเป็นรากฐานทางสังคมมนุษย์ทุกคน ยอมกระทำให้ตามความเชื่อของตน ผู้ใดได้กระทำตาม หลักความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถืออยู่ ความเชื่อนั้นก็กลายเป็นวิถี ของผู้นั้นต่อไปและเมื่อมนุษย์ได้

สั่งสมความเชื่อและการกระทำ หรือปฏิบัติไปตามความเชื่อที่เป็นวิถีอย่างเดียว ความเชื่อก็กลายเป็นวิถีชีวิตในสังคม และความเชื่อในแง่นี้เป็นบรรทัดฐานทาง สังคม (Social Norm) ซึ่งแยกได้ดังนี้

1. ความเชื่อ คือพลังชีวิตเพราะมนุษย์กระทำการต่างๆ ไปตามความเชื่อในลักษณะเป็นความมั่นใจและความไวใจ

2. ความเชื่อ เป็นบ่อเกิดรูปแบบวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ เพราะความเชื่อและหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคม

3. ความเชื่อเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคมหนึ่ง ๆ เพราะความเชื่อกลายเป็นวิถีแห่งชีวิตในฐานะศาสนาและวัฒนธรรมที่หุ้มห่อสังคมหนึ่ง ๆ ไว้ให้มีการปฏิบัติที่มีรูปแบบเดียวกันแสดงออกมาเป็นเอกภาพ ภิกษุทั้งหลายในการจดจำและการปฏิบัติ อย่างเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ท่านเป็นอาจารย์สอนเผยแผ่ให้คำปรึกษาแก่ภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสกอุบาสิกาผู้ที่สนใจ นอกจากนั้นท่านยังได้เป็นกำลังสำคัญ ที่ทำให้พระพุทธศาสนายืนยาวมาถึง ปัจจุบันนี้ก็คือท่านรับหน้าที่วิสังฆาพระวินัย โดยรวบรวมพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในที่ต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ นำมาจัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่จนเป็นพระวินัยปิฎก ที่เป็นหลักฐานให้ศึกษากันในปัจจุบัน มีปัญญามาก พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา ตำแหน่งของท่านนั้นเทียบได้กับพระสารีบุตร นอกจากนั้นพระเชมเถรียังเป็นผู้มีแนวทางสำคัญในการสร้างศรัทธา โดยการเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ปรากฏแก่มหาชนทั้งหลายได้เกิดศรัทธา สร้างความศรัทธาเลื่อมใสด้วยการแสดงธรรม สนทนาธรรมให้คำปรึกษาแก่พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า แนวทางในการสร้างความศรัทธามากพอสมควร โดยการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พระกิสาโคตรมีเถรีเป็นผู้มักน้อยสันโดษ เธอครองผ้าที่เก่าหม่นหมอง และเป็นผู้ถืออุตุงค์วัตรเคร่งครัดนอกจากนั้นพระกิสาโคตรมี ยังเป็นผู้เข้าใจในธรรม แสดงธรรมได้ซาบซึ้ง เธอช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามกำลังสมควร โดยการแสดงธรรมสนทนาธรรมแนะนำสั่งสอนและที่สำคัญคือ เธอเป็นผู้แสดงธรรมให้ผู้ที่มีความทุกข์

3) การสร้างศรัทธาของอุบาสก พบว่า ผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นต่อพระรัตนตรัย ท่านมีความแน่วแนในการให้ทานถึงแม้ว่าท่านได้ให้ทานเกือบจะหมดตัว ได้มีพญามารมาบอกให้ท่านเลิกให้ทานเสียแต่ท่านไม่เลิกท่านบอก กับพญามารว่าถึงเป็นอย่างใดท่านก็จะให้ทานให้จนได้ และท่านเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์อ่อนนุเคราะห์ญาติมิตรและบริวาร นอกจากนั้นท่านยังนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้าน ของท่านทุกวัน ถึงแม้ว่าท่านจะไม่มีเวลาต้อนรับพระสงฆ์ด้วยตนเองก็ตาม เพราะท่านต้องไปเรือนของชาวบ้านตามคำเชิญ แต่ท่านก็ได้แต่งตั้งให้ธิดาของท่านแต่งงานและต้อนรับพระสงฆ์แทน และกิจหนึ่งที่ท่านขาดไม่ได้ ก็คือ การเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อครั้งที่พระศาสดา

ประทับที่พระเชตะวัน ท่านอนาถบิณฑิกได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาควันละ 3 เวลา และทุกครั้งที่ท่านไป ท่านไม่เคยไปมือเปล่าเลยสักครั้งและยังได้สร้างวัดไว้ในพุทธศาสนาให้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันความเย็นความร้อนได้ป้องกันสัตว์ร้าย ได้ป้องกันงูเล็กงูใหญ่เหือบยุงได้ ป้องกันน้ำค้างน้ำฝนได้ ป้องกันลมแดด หลายวัดเช่น วัดพระเชตะวันมหาวิหารเพื่อต้อนรับภิกษุที่เดินทางมาจากทิศทั้ง 4 ได้มีที่พักอาศัยสะดวกสบาย พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงครองราชย์โดยธรรม เป็นผู้ชวนขยายให้ประชาชนของพระองค์ให้ได้ฟังธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิต นี้มาจากการเรียบเรียงสุภาษิตในหมวดเดียวกันให้มารวมกัน จากหนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงเรียบเรียงและหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 และเล่ม 3 ที่พระมหาทองสิบ จารุณโณ พร้อมด้วยคณะกรรมการได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ประสงค์จะทราบได้อ่านสุภาษิตในหมวดเดียวกันจากหนังสือทั้ง 3 ต่อเนื่องกันในครั้งเดียวสัปดาห์วรรค คือ หมวดศรัทธา

- (1) สทฐา พนฺธิ ปาเถยํ ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียง (คือ กุศล) (ส.ส. (ไทย) 15/61)
- (2) สทฐา สาธุ ปติภูตฺตา ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ (ส.ส. (ไทย) 15/50)
- (3) สุขา สทฐา ปติภูตฺตา ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/59.)
- (4) สทธีธ วิตตํ ปุริสสส เสนฺจฺจํ ศรัทธาเป็นทรัพย์ประเสริฐของคนในโลกนี้ (ส.ส. (ไทย) 15/58. ขุ.สุ. (ไทย) 25/360)
- (5) สทฐา ทุตฺติยา ปุริสสส โหติ ศรัทธาเป็นเพื่อนสองของคน (ส.ส. (ไทย) 15/35, 52)
- (6) เอโกปิ สทฺโธ เมธาวิ อสสทฺธานํ จ ญฺาติํ ฌมมฺภุสฺสํ สีสสมฺปนฺโน โหติ อตฺถาย พนฺธุํ ผู้มีศรัทธามีปัญญาตั้งในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีลแม้คนเดียว ย่อมเป็นประโยชน์แก่ญาติ และพวกพ้องผู้ไม่มีศรัทธา (ขุ.เถร. (ไทย) 26/306)
- (7) ทสฺสนกาโม สีสวตฺตํ สทฺธมฺมํ โสตุมิจฺจติ วิเนยฺย มจฺเจรฺมลํ ส เว สทฺโธติ วุจฺจติ ผู้ใดใคร่เห็นผู้ทรงศีลปรารถนาฟังพระสัทธรรมกำจัดมลทินคือความตระหนี่ได้ ผู้นั้นแลท่านเรียกว่าผู้มีศรัทธา (อง.ติก. (ไทย) 20/191)
- (8) สทฺโธ สีสเลน สมฺปนฺโน ยโสโภกสมฺปิโต ยํ ยํ ปเทสํ ภฺขติ ตตฺถ ตตฺถเว ปุชฺซิโต ผู้มีศรัทธาประกอบด้วยศีล เพียบพร้อมด้วยยศและโภคะจะไปสู่ถิ่นใด ๆ ก็มีคนบูชาในถิ่นนั้น ๆ

(9) เย นั ทนติ สทฺธาย วิปสฺสนเนน เจตสา ตเมว อนนั ภขติ อสมิ โลเก
ปรมติ จ.คนใดมีใจมุ่งใสให้ข้าวด้วยศรัทธา คนนั้นย่อมได้ข้าวทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้าเหมือนกัน.
เป็นมหาอุบาสิกที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะพระนางเป็นผู้ให้ปัจจัย 4 แก่พระภิกษุสงฆ์ไม่
เคยขาด นอกจากพระนางจะเป็นคนให้เองแล้ว นางวิสาขายังได้ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามอีกด้วย ดัง
จะยกตัวอย่างแนวทางของพระนางดังต่อไปนี้ นางวิสาขาทูลขอพร 8 ประการแก่พระผู้มีพระภาค
เจ้า ซึ่งพรที่นางขอนั้นล้วนแต่เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้มีพระภาค
เจ้าจึงทรงอนุญาต เพราะเป็นผลดีมากในการที่จะเผยแผ่และดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว นาง
วิสาขาเป็นอุบาสิกคนหนึ่งที่ได้ใส่ใจในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย และยังเป็นผู้
ริเริ่มถวายเครื่องอุปโภค บริโภคที่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหลาย เช่น
ถวายข้าวยาคุ วัตถุบุพพาราม ยารักษาโรค ผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น จึงเป็นประเพณีการทำบุญที่
พุทธศาสนิกชน

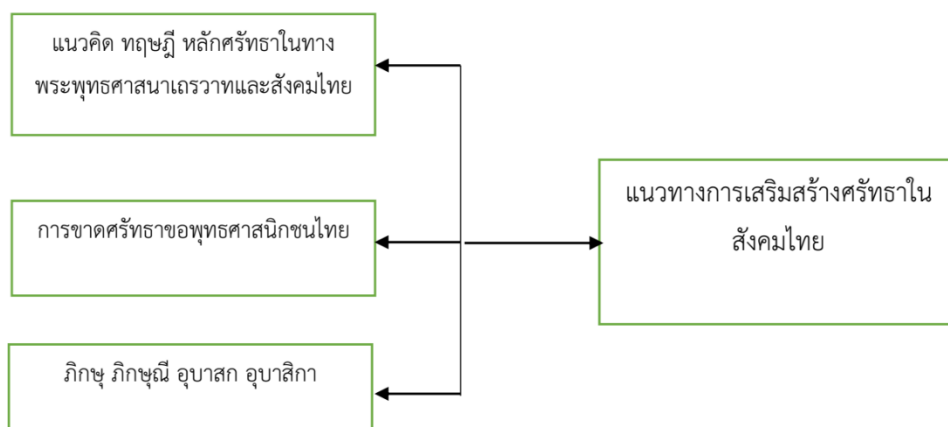
4) การสร้างศรัทธาของอุบาสิก พบว่า ความศรัทธาเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญ
ครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์ไปทุกด้าน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และจริยธรรมการเชื่อ
หรือศรัทธา จึงเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ปัจจัยหนึ่ง ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า การ
เชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นสาเหตุให้บุคคลแสดง
พฤติกรรมออกมาตามความเชื่อนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่าสรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้กฎ
อิทัปปัจจยตา เมื่อเหตุการณ์อย่างหนึ่งเกิดขึ้นเหตุการณ์นั้นๆ มีเหตุปัจจัยที่หนุนเนื่องอย่าง
สลับซับซ้อนผลักดันเป็นทอดๆ พอเหมาะพอดีเกิดเกิดขึ้นตามวงจรของวัฏฏะ 3 โดยในกระบวนการทัศน์
ของพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าสังคมอยู่ภายใต้หลักนี้เช่นกันและศรัทธาจัดเป็นกลไกที่มีหน้าที่
สำคัญต่อสังคมโดยหลักการในทางพระพุทธศาสนาให้มีศรัทธาที่เป็นความเชื่อต้องประกอบด้วย
ปัญญาจึงจะสามารถประคับประคองให้รอดพ้นจากภัยในสังคมปัจจุบันได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลวงเทพ
ดรณานุศิษฐ์ (2518) กล่าวไว้ในคัมภีร์ธาตุปทีปิลา ได้ให้ความหมายของความเชื่อ คำว่า “ความ
เชื่อ” นี้มาจากคำสองคำได้แก่คำว่า “ศรัทธา” และคำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกันออกเสียง
เหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน กล่าวคือคำว่า “ศรัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า
“ศฺรทฺธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “ศฺรทฺ” กับ “ธา” ศัพท์ “ศฺรทฺ” เป็นนิบาต แปลว่า อย่าง
จริงใจ ส่วน “ธา” แปลว่า ทรงไว้เมื่อรวมคำเป็นคำว่า “ศฺรทฺธา” แปลว่า ทรงไว้อย่างจริงใจ ส่วนคำ
ว่า “สัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “สทฺธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “สทฺ” กับ “ธา”
ศัพท์ “สทฺ” มาจากธาตุ “สท” แปลว่า ยินดีชอบใจเปลितเพลินส่วน “ธา” เป็นตัวธาตุ แปลว่า ทรง

ตั้ง รับ วางเมื่อรวมคำเป็นคำว่า “สพฺพธา” แปลว่า ทรงไว้อย่างชอบใจตั้งไว้โดยชอบใจ รับไว้อย่างยินดี

สรุปได้ว่าคำว่า “ศรัทธา” และคำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกันออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจความนึกคิดของมนุษย์โดยทั่วไป และสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกนั้น คือ “ความเชื่อ” ที่เป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายต่อการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคม ศรัทธาหรือการเชื่อจึงมีความสำคัญ เพราะมีแนวทางและอิทธิพลในการดำเนินชีวิตในสังคมแบบพุทธ โดยยึดเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นเป้าหมายของชีวิต และกำหนดกรอบของการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือ ศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอนให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขทำให้สังคมมีความสงบ

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐควรนำบทบาทของพุทธบริษัท 4 ไปใช้ช่วยแก้ปัญหาครอบครัวในประเด็นการนำมาปรับใช้กับครอบครัวนั้นพิจารณาได้จากขาดก ดังนี้ 1) การบำเพ็ญ

สาธารณประโยชน์ ในกุลาวกชาดก มขมาณพลีเป็นต้นแบบริเริ่มให้คนในครอบครัว เครือญาติ มิตร
สหายเห็นประโยชน์ที่เกิดแก่ชุมชนในการบำเพ็ญอุทิศตน ทำให้เกิดภาพความเอื้อเฟื้อเสียสละต่อกัน
ในระดับครอบครัว นำไปสู่ความสามัคคีและสงบสุขในชุมชน

2. หน่วยงานภาครัฐควรนำบทบาทของพุทธบริษัท 4 ไปสร้างจิตสำนึกในความเป็น
พลเมืองดี การนำจิตอาสาของท้าวสักกะมาสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีนั้น พลเมืองควรมี
จิตสำนึกในตนเองในการทำเพื่อส่วนรวม ทำเพื่อส่วนรวมรับผิดชอบต่อส่วนรวมจึงสำคัญยิ่งต่อความ
เป็นปกติสุขร่วมกัน ความเป็นพลเมืองที่ดีจึงเป็นอะไรที่ยิ่งใหญ่มากที่ก้าวข้ามข้อจำกัดในความคับ
แคบแห่งตัวกูของกูไปสู่ส่วนรวมหรือทั้งหมด มีแต่ศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีจิตอาสาเท่านั้นที่
จะทำได้

เอกสารอ้างอิง

เดือน คำดี. (2521). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺธ. (2014). หลักของการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข. *วารสารวิทยาลัย
นครราชสีมา*, 8(2), 68-77.

พระชัยพร จนทวโส (จันทวงศ์). (2554). *ศึกษาศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏ
ฐาน 4*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่
11). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโมคคัลลานเถระ และพระสุภูติเถระชาวสีหฬ. (2535). *คัมภีร์อภิธานุปทีปิกาและอภิธาน
ุปทีปิกาสูจิ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัฐวรณ เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2544). *ศรัทธาในพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรม
หาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หลวงเทพดรุณานุศิษฐ์. (2518). *ธาตุุปทีปิกา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตาม หลักอปริหานิยธรรม 7 ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี

People's Participation in Buddhist Tourism Management Based on the
Seven Principles of Aparihaniyadhamma Mueang Uthai Thani District Uthai
Thani Province

พระมหายอตนภา วิสิษฐชัย (บัตรวิเศษ)¹

Phramaha Yodnapha Visitthajayo (Butwiset)

Received: May 25, 2024

Revised: June 03, 2024

Accepted: June 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) หาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 3) หาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการแจกแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .990 กับกลุ่มตัวอย่าง จากการเปิดตารางของ Krejci & Morgan จำนวน 372 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ถูกเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัย พบว่า 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.34$, S.D. = 1.11) เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับน้อยทุกข้อ 2) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: sombat01011986@gmail.com

จัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($r = 0.907$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 3) แนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ 3.1) สร้างทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมให้กับประชาชนด้วยการอนุเคราะห์ต่อชุมชน (มวลชนสัมพันธ์) 3.2) สร้างสรรค์กิจกรรม โดยจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างต่อเนื่อง จริงจัง 3.3) สร้างทีมและการมีส่วนร่วม 3.4) ผลประโยชน์ ต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม 3.5) บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธด้วยหลักอภิปรายธรรม 3.6) ประเมินผลสม่ำเสมอ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, หลักอภิปรายธรรม

Abstract

This research article aims to: 1) examine the level of public participation, 2) explore the relationship between Buddhist tourism management based on the principles of Aparihaniyadhamma in temples and public participation, and 3) identify approaches to enhance public participation in Buddhist tourism management in Mueang Uthai Thani District, Uthai Thani Province. The study employed a mixed-methods approach, utilizing a questionnaire with a reliability coefficient of .990. The sample size, determined using the Krejcie & Morgan table, consisted of 372 respondents. The statistical tools used for analysis included mean, standard deviation, Pearson's correlation coefficient, and qualitative research through in-depth interviews with 15 key informants selected through purposive sampling. A semi-structured interview guide was used as the research instrument. The research findings revealed that: 1) the overall level of public participation in Buddhist tourism management in Mueang Uthai Thani District, Uthai Thani Province was low ($\bar{X} = 2.34$, S.D. = 1.11). When examined individually, all aspects were rated at a low level. 2) There was a highly significant positive correlation between Buddhist tourism management based on the principles of Aparihaniyadhamma and public participation in Buddhist tourism management in Mueang Uthai Thani District, Uthai Thani Province ($r = 0.907$), with statistical significance at the 0.01 level. 3) The approaches to

enhancing public participation included: 3.1) fostering a positive attitude towards participation by encouraging community support, 3.2) organizing consistent and meaningful Buddhist tourism activities, 3.3) building teams and fostering collaboration, 3.4) ensuring benefits are integrated and shared among all stakeholders, 3.5) managing Buddhist tourism in accordance with the principles of Aparihaniyadhamma, and 3.6) conducting regular evaluations.

Keywords: Public Participation, Buddhist Tourism, Aparihaniyadhamma

บทนำ

จังหวัดอุทัยธานี มีหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรยืนยันไว้ว่า เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 3,000 ปี มาแล้ว โดยพบหลักฐานยืนยันในหลายพื้นที่ เช่น โครงกระดูก เครื่องมือหินกะเทาะจากหินกรวด และภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์เขาปลาร้า เป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และสัตว์ป่ามีความหลากหลายทางธรรมชาติจน ทำให้พื้นที่ป่า “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง” ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวนและสัตว์หายากที่ใกล้สูญพันธุ์จำนวนมาก เนื่องจากสภาพแวดล้อม โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เขียวขจีจึงทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมมากมาย ส่วนตัวเมืองอุทัยธานีเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีวิถีชีวิตแบบโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ มีแม่น้ำสะแกกรังเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวอุทัยธานีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นตลาดการค้าสำคัญของเมืองอุทัยธานีมาแต่สมัยก่อน จนกลายเป็นชุมชนและเมืองใหม่อุทัยธานีในที่สุด สิ่งโดดเด่นที่บ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างผู้คนกับสายน้ำมาแต่อดีตกาลก็คือในราวปี พ.ศ.2449 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือและเสด็จมาประทับอยู่ที่หมู่บ้านสะแกกรัง พระครูอุทัยธรรมนิเทศ (จั่น) จึงได้สร้างแพแฝด 2 หลังเพื่อรับเสด็จ นั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและการดำรงชีวิตของชาวลุ่มน้ำสะแกกรังในสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน ทั้งความเกียบสงบของเมืองอุทัยธานี ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ศาสนสถานเก่าแก่หรือวัดที่มีชื่อเสียงด้านการปฏิบัติธรรม เช่น วัดอุโบสถาราม วัดสังกัตรัตนคีรี วัดจันทาราม (วัดท่าซุง) วัดผาทั้ง ชุมชนโบราณตลาดเก่าบ้านสะแกกรัง (ตรอกโรงยา) ชุมชนชาวแพริมแม่น้ำสะแกกรัง สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้อุทัยธานีเป็นเมืองแห่งเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมานักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และการคุณค่าทางด้านคุณธรรม จริยธรรม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้อง ทั้งแก่นมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน ผ่านกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ เช่นกิจกรรมการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด การไหว้พระประจำวันเกิด เดือนเกิด ปีเกิด การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเน้นการฝึกสมาธิทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การปลูกฝังด้าน ศิลธรรม จริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวแนวดังกล่าวได้รับความสนใจตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี (พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวโส, 2561) ซึ่งหลาย ๆ วัดในประเทศไทย ได้พัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธที่มีชื่อเสียงระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการที่กลุ่มประชาชนหรือกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนแสดงออกในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่แสดงให้เห็นถึงความ ต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการบรรลุเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือ การเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรง หรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2550) เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจาก สาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2551) การดำเนินกิจการหรือการบริหารจัดการสาธารณะ ใด ๆ หากนำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ ก็จะทำให้การบริหารจัดการนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะช่วยเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณา ทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น และเมื่อการตัดสินใจได้รับการยอมรับจะเพิ่มความง่าย ในการนำไปปฏิบัติ ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งยังช่วยสร้างให้ประชาชนเกิด ความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้น ช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (กรมทรัพยากรน้ำ, 2557)

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีชื่อเสียงโดดเด่นของอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ วัดอุโบสถาราม วัดสังกัสรัตนคีรี และวัดจันทาราม (วัดท่าซุง) ซึ่งในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวจำนวนมาก หากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดทั้ง 3 นี้ได้มีการนำ หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ก็จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี เป็นอย่างไร พร้อมทั้งหาแนวทางที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี
3. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Method to Explain Qualitative Results) ซึ่งผู้วิจัยตั้งคำถามการวิจัยเชิงปริมาณ และการตอบคำถามวิจัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาอธิบายเสริมเติมเต็มให้ได้คำตอบที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการกำหนดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970) จำนวน 372 คน ที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองอุทัยธานี ตำบลน้ำซึม จำนวน 6,356 คน และตำบลสะแกกรัง จำนวน 4,863 คน จำนวน 11,219 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .990 สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ถูกเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า

1.1 ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักการบริหารธรรมของวัดในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า ประชาชนแสดงความคิดเห็นว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักการบริหารธรรมของวัดในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 0.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญของชุมชน ($\bar{X} = 3.50$, S.D. = 1.61) ด้านเคารพต่อสิทธิสตรี ($\bar{X} = 3.46$, S.D. = 0.57) ด้านปกป้องคุ้มครอง บำรุง บรรพชิต ผู้ทรงศีล ผู้อยู่อาศัยและแขกที่เข้ามาในท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.60) ด้านมีความเคารพนับถือต่อผู้นำและเคารพนับถือผู้อาวุโสและปราชญ์ท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.36$, S.D. = 0.57) ด้านการไม่บัญญัติ หรือไม่ลั่นเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ตามอำเภอใจ ($\bar{X} = 3.34$, S.D. = 0.54) ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม ($\bar{X} = 3.22$, S.D. = 0.49) และด้านหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ $\bar{X} = 3.22$, S.D. = 0.51) ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.34$, S.D. = 1.11) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ($\bar{X} = 2.60$, S.D. = 1.11) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ($\bar{X} = 2.35$, S.D. = 1.13) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ($\bar{X} = 2.20$, S.D. = 1.31) และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ($\bar{X} = 2.10$, S.D. = 1.23) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักการบริหารธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก ($r = 0.907$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า บุคลากรที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธพระสงฆ์ผู้เป็นผู้นำ ผู้นำชุมชน กลุ่มคนทุกช่วงวัยในชุมชน และ

เครือข่ายภาครัฐและเอกชน ซึ่งแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ 1) สร้างทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมให้กับประชาชนด้วย การอนุเคราะห์ต่อชุมชน (มวลชนสัมพันธ์) สร้างความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธทุกด้าน และจะต้องเป็นผู้นำการพัฒนาและทำให้วัดเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน 2) สร้างสรรค์กิจกรรม โดยจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างต่อเนื่อง จริงจัง เป็นรูปธรรม จนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน เป็นมรดกจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างกิจกรรมเพื่อดึงคนทุกช่วงวัยได้เข้ามีส่วนร่วม 3) สร้างทีมและการมีส่วนร่วม โดยประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้ชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านเป็นเจ้าของวัด โดยให้คนทุกกลุ่มในชุมชนทั้ง ผู้นำ ผู้สูงวัย เยาวชน ผู้ปกครอง เด็ก ฯลฯ ได้มีส่วนช่วยเหลือวัดในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับตามศักยภาพของแต่ละกลุ่มแต่ละคน และที่สำคัญคือสร้างทีมปฏิบัติงานที่เข้มแข็ง 4) ผลประโยชน์ ต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม 5) บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธด้วยหลักการบริหารนิยธรรม 6) ประเมินผลสม่ำเสมอ โดยจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อปรับปรุงพัฒนาการบริหารจัดการ อีกทั้งจัดให้มีการประเมินโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชน และนักท่องเที่ยว และนำเสนอรายงานการประเมินต่อที่ประชุมและสาธารณะสม่ำเสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมิน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับน้อย เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน อภิปรายได้ว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมืองอุทัยธานี มีเพียงวัดจันทาราม (ท่าซุง) เพียงวัดเดียวที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในวัดอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนวัดอื่น ๆ ยังไม่มีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และเป็นระบบ ดำเนินการเพียงแค่เปิดวัดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปท่องเที่ยวชมศาสนาสถาน สักการะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัด และให้ประชาชนได้เข้ามาขายสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ในวัดเท่านั้น โดยวัดจะมีคณะกรรมการวัดซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลเพียงไม่กี่คนที่วัดเลือกให้เข้ามามีส่วนร่วมดูแล

ผลประโยชน์หรือภารกิจบางอย่างของวัด จึงทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวขาดการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม ในขณะที่วัดกันอุทัยธานีไม่ใช่เมืองท่องเที่ยวหลัก ประชาชนในอำเภอเมืองอุทัยธานีส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมีความรู้หรือขาดความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว จึงทำให้ประชาชนไม่ค่อยสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือร่วมเป็นทีมงานบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระแมนรัตน์ จตตมโล, พระสมุทรวชิโรโสภณ และพระครูวาทิรวรรณ (2562) พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ บางวัดไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือเปิดโอกาสให้เข้าร่วมยังไม่ครอบคลุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหามงคล ฐานิสฺสโร (หวังนอก) และ ชิลิกา วรณจันทร์ (2562) พบว่า สภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาในวัดภาคอีสานตอนล่าง ทั้ง 9 วัด คือ 1) การวางแผน ขาดการวางแผนร่วมกันกับชุมชน 2) การลงมือปฏิบัติ ขาดการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วน 3) การประเมินผล ขาดการประเมินผลอย่างต่อเนื่องในทุกกิจกรรม

2. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก อภิปรายได้ว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะ หลักอปริหานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่ทำเน้นให้คนในองค์กรมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความสามัคคีและความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน การทำงานเป็นทีมมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขในทีมและชุมชนได้อย่างยั่งยืน เนื่องจาก 1) การประชุมกันบ่อย ๆ (การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์) เป็นการระดมสมองรวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาทีมงานให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ 2) ประชุม เลิกประชุม และปฏิบัติกิจของหมู่คณะพร้อมกัน (พร้อมเพรียงกันประชุม) ทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อคราวทำงานก็ทำงานของส่วนรวมได้ดี 3) การไม่บัญญัติ หรือไม่ลั่นเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ตามอำเภอใจ ทุกคนที่เป็นสมาชิกของทีมถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุส่งเสริมให้การบริหารจัดการเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ 4) การมีความเคารพนับถือต่อผู้นำ ผู้อาวุโส และปราชญ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีเมตตาจิตต่อกัน เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยว 5) ด้านเคารพต่อสิทธิสตรี การไม่จำกัดสิทธิ และโอกาสของผู้หญิง การไม่กีดกัน และอคติ ไม่เลือกปฏิบัติทางเพศ การให้เกียรติ ยอมรับ และความเสมอภาคแก่

สตรี ทำให้ประชาชนและวัดได้เข้าถึงสิทธิ โอกาส และทรัพยากรในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มศักยภาพ 6) การเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญของชุมชน จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไว้ได้ยั่งยืน จะไม่ก่อให้เกิด ความสูญเสียด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ 7) การปกป้อง คุ่มครอง บำรุง บรรพชิต ผู้ทรงศีล ผู้อยู่อาศัยและแขกที่เข้ามาในท้องถิ่น ทำให้พระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล ประชาชนในชุมชน และนักท่องเที่ยวเที่ยวผู้มาเยือน รู้สึกปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีมิตรไมตรีต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทำให้มีวัฒนธรรมที่สร้างความผูกพันซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างวัดกับชุมชน นักท่องเที่ยวกับชุมชนหรือกับวัด หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการข้างต้น จึงเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมหรือสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสาธิต จิตวิริโย (สุดเทศ), พระครูนิวิฐศีลขันธ และพระราชาธเนศวร (2562) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับหลักอปริหานิยธรรม 7 มีความสัมพันธ์กันในทางบวกในระดับสูง และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพวงศกร จิตญาโณ (มะลิลา), พระครูนิวิฐศีลขันธ และพระราชาธเนศวร (2564) พบว่า หลักอปริหานิยธรรม และหลักการมีส่วนร่วมกับหลักทฤษฎี 5 ส ในการขับเคลื่อนโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ตามแนวทาง 5 ส ในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี พบว่า พระสงฆ์ผู้เป็นผู้นำ ผู้นำชุมชน กลุ่มคนทุกช่วงวัยในชุมชน และเครือข่ายภาคเอกชน ได้เข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ 1) การสร้างทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน 2) สร้างสรรค์กิจกรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ไปพร้อม ๆ กับ 3) การสร้างทีมและการมีส่วนร่วมให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านเจ้าของวัด 4) บุรณาการให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม 5) บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธด้วยหลักอปริหานิยธรรม และ 6) กำหนดให้มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีสุทธิพงษ์ (สมส่วน ปฎิภาโณ) (2564) พบว่า กลยุทธ์การจัดการแหล่งมรดกโลกกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธสู่ความยั่งยืน สรุปได้ดังนี้ 1) ชาวบ้านหรือชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรมีความเข้าใจในสำนักอันตริยะระหว่างชาวบ้าน ชุมชนกับทรัพยากรการท่องเที่ยว (เมืองมรดกโลก) และระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน 2) ชาวบ้าน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ 3) ชาวบ้านและชุมชนหน่วยงานภาครัฐและ

เอกชน มองเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน 4) ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในพื้นที่ในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง 5) นำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ 6) การสร้างพันธมิตรทางการตลาด 7) การพัฒนาสื่อหรือการใช้สื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอต่อกลุ่มเป้าหมายทั้งในและต่างประเทศ 8) มีระบบการพัฒนาและบริหารรูปแบบของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ 9) มีการวางแผนบริหารจัดการอย่างรอบด้านและดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้มีผลกระทบในเชิงลบต่อวิถีวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย 10) การพัฒนาและยกระดับปัจจัยหลักต่อการท่องเที่ยว (แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง ที่พัก กิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวก) อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูพิจิตรรวเวท, พระอุดมสิทธินายก, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, และพระมหาสุเมฆ สมานิต (2565) พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาวจังหวัดพิจิตร มีองค์ประกอบ 3 ส่วน “PMS. Model” คือ 1) P (Participation) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ 4 ด้าน คือ ร่วมป้องกันข้อผิดพลาด ร่วมปฏิบัติการรับแก้ไข ร่วมใส่ใจพัฒนาและรังสรรค์ และร่วมกันสืบทอดให้มั่นคง 2) M (Management) กระบวนการบริหารจัดการ ประกอบด้วย นโยบายชัด จัดทำแผนดี มีวิธีดำเนินการ ประสานตรวจสอบ วางกรอบแก้ไข 3) S (Stakeholders) บทบาทผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย วัดในฐานะผู้ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ชุมชนในฐานะผู้สนับสนุนเข้ามามีส่วนร่วม และหน่วยงานภาครัฐในฐานะเข้ามามีส่วนร่วมผ่านระบบกลไกของรัฐตามอำนาจหน้าที่เฉพาะของหน่วยงาน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมของวัดส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี อธิบายได้ดังนี้

หลักอปริหานิยธรรม

1. ด้านหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ทางวัดควรเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยจัดให้มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่การประชุมวางแผน ระดมความคิด กำหนดยุทธศาสตร์ และหาวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2. ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม ทางวัดควรเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยให้มีส่วนร่วมประชุมอย่างตรงต่อเวลา ให้ความร่วมมือเต็มที่ เริ่มและเลิกประชุมพร้อมเพรียงกัน

3. ด้านการไม่บัญญัติ หรือไม่ลั่นเลิกระเบียบ กฎเกณฑ์ตามอำเภอใจ ทางวัดมีแนวทางการบริหารจัดการคือ ควรกำหนดยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติได้จริง กฎระเบียบที่บัญญัติขึ้นต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม อีกทั้งไม่เพิกถอนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับตามอำเภอใจ

4. ด้านมีความเคารพนับถือต่อผู้นำและเคารพนับถืออาวุโสและปราชญ์ท้องถิ่น ทางวัดมีแนวทางการบริหารจัดการคือ ควรดำเนินการบนพื้นฐานของความเคารพและให้เกียรติพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำ ผู้นำท้องถิ่น ผู้อาวุโส และปราชญ์ท้องถิ่น รวมถึงเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้ได้มีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด

5. ด้านเคารพต่อสิทธิสตรี ทางวัดมีแนวทางการบริหารจัดการคือ ให้การ ยอมรับความสามารถหรือความเป็นผู้นำและเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และจัดสถานที่ท่องเที่ยวที่อำนวยความสะดวกต่อสตรี

6. ด้านเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญของชุมชน ทางวัดมีแนวทางการบริหารจัดการคือ มีการกำหนดระเบียบและข้อปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวเคารพต่อศาสนสถานหรือปูชนียบุคคล พร้อมทั้งปลูกฝังให้ชุมชนรักษ์และหวงแหนศาสนสถาน

7. ด้านปกป้อง ค้ำครอง บำรุง บรรพชิต ผู้ทรงศีล ผู้อยู่อาศัยและแขกที่เข้ามาในท้องถิ่น ทางวัดมีแนวทางการบริหารจัดการคือ จัดสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับรองรับบรรพชิต โดยเฉพาะ มีระบบการรักษาความปลอดภัยที่ดี และสร้างวัฒนธรรมที่ดีด้านคารวธรรมให้กับชุมชนและนักท่องเที่ยว เช่น แต่งกายสุภาพเมื่อเข้าชมศาสนสถาน เป็นต้น

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักการบริหารนิยธรรม 7 ดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเชิงบวก ซึ่งทางวัดสามารถให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ตามแนวทางต่อไปนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทางวัดควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยจัดให้มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่การประชุมวางแผน ระดมความคิด กำหนดยุทธศาสตร์ และหาวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นระบบ

2.

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ทางวัดควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 ลงมือดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างจริงจัง ให้ประจักษ์แก่ประชาชนและชุมชน แล้วผลงานจะเป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติหรือสนับสนุนช่วยเหลือโดยอัตโนมัติ

2.2 ประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้ประชาชนหรือชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามศักยภาพของตน

2.3 สร้างทีมงานที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความไว้วางใจกัน 4. จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนทุกช่วงวัยในครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

3. ด้านมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ วัดต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ได้แก่ มีการจ้างแรงงานที่เป็นคนในชุมชนรอบวัด สร้างเครือข่ายกิจการต่าง ๆ เช่น รีสอร์ท ร้านอาหาร ร้านขายผลิตภัณฑ์ชุมชน ประชาชนได้รับความสะดวกสบายจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทางวัดควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 สร้างแรงจูงใจให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลโดยขับเคลื่อนภารกิจให้จริงจัง และต่อเนื่องเป็นรูปธรรม

4.2 แต่งตั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน คุณภาพสินค้าและบริการ การบริหารจัดการ และการดูแลรักษาสาธารณสมบัติ และรายงานผลในที่ประชุม

4.3 สร้างช่องทางให้นักท่องเที่ยวร่วมกันประเมิน การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน คุณภาพสินค้าและบริการ การบริหารจัดการ และการดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น กรอกแบบสอบถามผ่าน Google Form

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. คณะสงฆ์นำโดย เจ้าคณะจังหวัด ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ประชาชนและผู้นำชุมชน ประชุมสัมมนาให้ความรู้ วางแผน และกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยพร้อมเพรียงกัน ตรงต่อเวลาสม่ำเสมอ
2. วัดควรกำหนดยุทธศาสตร์ กฎระเบียบและกติกาข้อบังคับในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย หรือกฎหมายและนำไปปฏิบัติได้จริง
3. วัดควรจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธบนพื้นฐานของการให้เกียรติและเคารพความเห็นของนักปราชญ์ชุมชน บุรพจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้อาวุโสและปราชญ์ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ตลอดจนยอมรับในความสามารถหรือความเป็นผู้นำของสตรีในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ถ้าสตรีผู้นั้นมีความสามารถอย่างแท้จริง
4. วัดควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการหาวิธีแก้ไขปัญหาและเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แนวทางการจัดระบบความเรียบร้อยในบริเวณวัด และวิธีการดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของวัด
5. ภาครัฐและคณะสงฆ์นำโดยเจ้าคณะจังหวัดตลอดจนประชาชนและผู้นำชุมชน ควรจัดการประชุมติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ คุณภาพสินค้าและบริการต่าง ๆ ผลกระทบในทางดีและไม่ดีต่อชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชน. *สารสารสอน*, 2(3), 3.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน*. กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.
- พระครูพิจิตรวรเวท, พระอุดมสิทธินายก, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, และพระมหาสุเมธ สมานิติโต. (2565). การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือยาว จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(2), 1-14.
- พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวโส. (2561). *รูปแบบการพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน*. (ดุชนิพนธ์พุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาพวงศกร จิตญาโณ (มะลิลา), พระครูนิวาสิตขันธ์ และพระราชรัตนเวที. (2564). ประสิทธิผลการขับเคลื่อนโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ตามแนวทาง 5ส ของวัดในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(4), 1-13.
- พระมหามงคล ฐานิสฺสโร (หวั่งนอก) และชิสสิกา วรณจันทร. (2562). การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพรรณ*, 14(2), 105-112.
- พระแมนรัตน์ จตตมโล, พระสมุทรขันธ์โสภณ และพระครูวาทีวรวัฒน์. (2562). การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารสหวิทยาการ นวัตกรรม*, 2(2), 24-33.
- พระศรีสุทธิพงศ์ (สมส่วน ปฎิภาโณ). (2564). การจัดการมรดกโลกโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์*, 9(1), 57-70.
- พระสาธิต จิตวิริโย (สุดเทศ), พระครูนิวาสิตขันธ์ และพระราชรัตนเวที. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในตำบลพ่อ อำเภอเมืองพิบูลย์ จังหวัดพิบูลย์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(3), 99-112.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

ต้นแบบและวิธีการศึกษาปรัชญาการเมืองตามแนวโสเครตีส

Socrates: A Model and Method for Studying Political Philosophy

พระสิริรัตนเมธี¹ ธงชัย สิงอุดม² และประสงค์ หัสรินทร์³

Phrasirirattanametee, Thongchai Singudom and Prasong Hussarin

Received: May 23, 2024

Revised: June 04, 2024

Accepted: June 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาต้นแบบและวิธีการศึกษาปรัชญาการเมืองตามแนวโสเครตีสพบว่า โสเครตีสเป็นนักปรัชญาผู้ที่แสวงหาคำตอบที่ไม่เคยอ้อมจากความรู้ทั้งหมดที่ตนเองสงสัย ผ่านกระบวนการวิพากษ์ วิธีต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่แท้จริง และยังเป็นต้นแบบและราชาของนักปรัชญา เป็นอาจารย์ของเพลโตผู้ยิ่งใหญ่ในปรัชญาการเมืองซึ่งเป็นอาจารย์ของอริสโตเติล ทำให้เห็นว่า ความเป็นต้นแบบของโสเครตีสได้ถ่ายทอดวิธีการแสวงหาความรู้ไปยังลูกศิษย์ของตนเองอย่างชาญฉลาดทำให้ผลงานของท่านมีความโดดเด่นกว่าใคร ๆ ในยุคเดียวกัน ท่านเชื่อว่า นักปกครองที่ดีต้องมีความรู้และคุณธรรมต่าง ๆ ที่สามารถส่งมอบความดีทั้งหลายไปยังผู้ได้ปกครองเพื่อเป็นหลักประกันความสงบเรียบร้อยบนแผ่นดิน ทั้งนี้กระบวนการแสวงหาความรู้ของท่านเรียกว่า กระบวนการวิพากษ์วิธี ได้แก่ 1) ประเด็นที่มีลักษณะยืนยันตรงกันระหว่างคู่สนทนา 2) ลักษณะปฏิเสธเหตุผลของคู่สนทนา 3) ลักษณะทั้งการยอมรับและปฏิเสธในเวลาเดียวกัน และ 4) ลักษณะหาข้อสรุปร่วมกัน ซึ่งการเลือกคู่สนทนาหรือนักปรัชญาที่สามารถโต้แย้งด้วยเหตุได้จะต้องเลือกและเข้าใจนักปรัชญานั้นเป็นอย่างดีเพื่อลดความขัดแย้งเชิงอคติลงไป

คำสำคัญ: โสเครตีส, วิธีการศึกษา, ปรัชญาการเมือง

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: somsak_maha2011@hotmail.com

Abstract

This academic paper aims to study the paradigms and methodologies in political philosophy through the lens of Socratic thought. It explores Socrates as a philosopher who sought answers and was never satisfied with his knowledge. Through various thought processes and methods to gain that knowledge, and is also the model and king of philosophers. He was the teacher of the great Plato in political philosophy and the teacher of Aristotle. It shows that Socrates' mastery of knowledge was passed on to his students cleverly, making his work more outstanding than anyone else in his era. He believed that a good ruler must have knowledge and virtues to deliver good deeds to those under their rule to guarantee peace and order in the land. This process of seeking knowledge is called the dialectical process and includes 1) issues with consistent characteristics between interlocutors. 2) characteristics of rejecting the interlocutor's reasons; 3) characteristics of accepting and rejecting simultaneously; and 4) characteristics of finding common conclusions. In choosing an interlocutor or philosopher who can argue with reason, one must choose and understand that philosopher well to reduce biased conflicts.

Keywords: Socrates, Educational Methods, Political Philosophy

บทนำ

โสเครตีส (Socrates) เป็นนักปราชญ์กรีกและเป็นชาวเมืองเอเธนส์ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้วางรากฐานของปรัชญาตะวันตก เกิดที่เอเธนส์ ประเทศกรีซ มีนิสัยชอบสนทนากับนักปรัชญาสำคัญ ๆ ของกรีก เพราะว่ามันเริ่มสนใจวิชาปรัชญาแล้ว ซึ่งคำว่าปรัชญาในสมัยนั้น หมายถึง การคิดค้นหาคำตอบในเรื่องที่ยังไม่มีใครคิดมาก่อน รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิต มีลูกศิษย์และผู้ติดตามมากมายเพื่อคอยฟังคำสอน หรือถ้อยคำสนทนาของเขากับนักปรัชญาคนอื่น วิธีการสนทนาของโสเครตีสเป็นการซักถามหรือไต่ถามด้วยการใช้หลักของเหตุและผลที่เรียกว่า “ตรรกวิทยา” เขาอาจจะเริ่มต้นการสนทนาด้วยเรื่องธรรมดา หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญ จากนั้นจะป้อนคำถามที่แฝงซ่อนความหมายลึกซึ้งแก่คู่สนทนา อันจะนำไปสู่จุดหมายของการสนทนาว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ผลดี ถูกต้องและน่าเชื่อถือ เขาใช้วิธีการนี้แสวงหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ เช่น เมื่อ

เกิดสงสัยใคร่รู้ในสิ่งใด เขาก็จะไปหาผู้รู้หรือนักปรัชญาที่เชี่ยวชาญในด้านนั้น แล้วขอคำอธิบายโดยการซักถามจนกระทั่งได้คำตอบ สุดท้ายที่เขาพอใจ หรือไม่บางทีก็ทำให้ผู้รู้นั้นจนมุมไม่สามารถตอบได้ จึงพาลโกรธเกลียดโซการติส ถึงกับเป็นศัตรูไปหลายราย (สุทนต์ ทองเล็ก, 2562)

กระบวนการแสวงหาความรู้ของโสเครติส ที่ใช้ได้ผลมากที่สุดคือ กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) หลักการที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ การนำข้อเสนอที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) มาหักล้างกัน กระบวนการนี้ทำให้ข้อเสนอที่ไม่มีเหตุผลตกไปคงเหลืออยู่เฉพาะข้อเสนอที่มีเหตุผล ข้อคัดค้านที่มีเหตุผลมากกว่าจะสามารถหักล้างข้อเสนอที่มีเหตุผลน้อยกว่า ในทางตรงกันข้ามข้อคัดค้านที่มีเหตุผลด้อยกว่าจะไม่สามารถหักล้างข้อเสนอที่มีเหตุผลมากกว่า ถ้าหากข้อเสนอใดถูกหักล้างไปโดยข้อคัดค้านที่มีเหตุผลมากกว่า ก็จะนำเสนอข้อใหม่เพื่อคิดค้นกันต่อไป ผลลัพธ์ระหว่างข้อเสนอและข้อคัดค้านที่มีเหตุผลคือ เป้าหมายของการแสวงหา คือความจริงที่ถูกต้อง (Synthesis) กระบวนการวิภาษวิธีจึงเป็นกระบวนการสำคัญของโสเครติสในการแสวงหาและอธิบายองค์ความรู้ที่แท้จริงแห่งชีวิตการเมือง ด้วยวิธีการแสวงหาความรู้แบบวิภาษวิธีทำให้โสเครติสถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยการให้ดื่มยาพิษเสียชีวิต โซการติสยอมถูกลงโทษ แต่โดยดีเพื่ออุดมการณ์ของตน ด้วยเป็นคนเคร่งด้านศีลธรรมดังกล่าวมาแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิต คือการแสวงหาปัญญาเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่ดีและมีความสุขให้แก่ประชาชน โสเครติสเห็นว่ามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีและมีความสุขจะต้องยึดมั่นในคุณธรรม ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมและเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในคุณธรรม เพื่อให้ทุกคนตระหนักในคุณค่าของคุณธรรมและยึดถือเป็นคุณค่าแห่งวิถีชีวิต เพื่อชีวิตที่ดีของสังคม (Husnana, อ้างใน สุทนต์ ทองเล็ก, 2562)

เพราะฉะนั้น โสเครติส กล่าวว่า “ความรู้ คือ คุณธรรม” (Knowledge of Virtue) นั่นคือ คนที่รู้จักความดีย่อมทำความดี เป็นไปไม่ได้ที่คนรู้ว่าความดีคืออะไรแล้วยังฝืนทำความชั่ว ส่วนที่คนทำความชั่วก็เพราะขาดความรู้ ถ้าคนเราได้รับการแนะนำที่ถูกต้องแล้วเขาจะไม่ทำผิดเลย เหตุฉะนั้น โสเครติสจึงกล่าวว่า “ไม่มีใครทำผิดโดยจงใจ” เราจะเห็นว่าปรัชญาของโสเครติสขัดแย้งอย่างตรงกันข้ามกับคำสอนของกลุ่มโซฟิสต์ ดังนั้นทฤษฎีความรู้ของโสเครติส ซึ่งเป็นไปโดยหลักจริยศาสตร์และกล่าวว่า “ความรู้ คือ คุณธรรม” นี้เป็นจุดอ่อน ท่านเชื่อว่า คนที่รู้จักความถูกต้องจะไม่กระทำผิด อาริสโตเติล วิจารย์โสเครติสว่า คนเราใช้จะทำผิดเพราะความไม่รู้จักความถูกต้องเสมอไป บางคนทำผิดเพราะเขาไม่ยับยั้งใจตัวเอง อีกอย่างโสเครติสเฉพาะตัวของท่านแล้ว เป็นคนที่มีเหตุผลสูงสามารถควบคุมอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์ อะไรที่ท่านเห็นว่าถูกต้องท่านจะทำโดยไม่ลังเลขนาดยอมให้เขาประหารชีวิต แต่ไม่ยอมทิ้งหลักการของตน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้ว ปรัชญาของโสเครติสได้ส่งผลกระทบอย่างแรงต่อคำสอนของพวกโซฟิสต์ ต่อมาพลาโตได้

กระหน้าข้า จนคำสอนของโซฟิสต์ถึงสภาวะสลายตัวในที่สุด (บ้านจอมยุทธ, 2565) ดังนั้น โซเครตีสเป็นนักปรัชญาที่ไม่เคยอ้อมไปด้วยการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิตของท่านแม้ผู้มีอำนาจจะมองว่าความรู้หรือแนวคิดของท่านจะเป็นอันตรายต่อนักปกครองก็ตามแต่ด้วยเป้าหมายและวิธีการแห่งนักปรัชญาที่ยืนหยัดสิ่งที่ตนเองคิดว่าถูกต้องจะไม่ยอมลดทอนตัวเองต่อผู้ยุติธรรมใด ๆ ทำให้นักปรัชญารุ่นหลังได้ยึดถือรูปแบบและวิธีการแบบวิภาษวิธีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันที่สามารถสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับลูกศิษย์คนสำคัญนั้นก็คือ พลาโต และตกทอดมายังอริสโตเติลผู้เป็นบิดาแห่งปรัชญาการเมืองโลกที่มีอิทธิพลต่อระบอบการปกครองในโลกปัจจุบัน

แนวคิดทางการเมืองของโซการตีส (Socrates)

โซเครตีส (Socrates : ก่อน ค.ศ. 470-399) โซเครตีสไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างนักปรัชญาคนอื่นแต่เป็นคนมีอุดมการณ์สูงส่งในด้านคุณธรรมและความรักชาติจึงทนนิ่งเฉยไม่ได้เมื่อเห็นพวกโซฟิสต์กำลังทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของเอเธนส์ จึงทำการรณรงค์อย่างสุดชีวิตเพื่อให้ศีลธรรมกลับมาโดยการละทิ้งอาชีพ ปฎิมากร เทียวไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสนทนาชี้แจง ให้ผู้คนได้เข้าใจถึงความจริง ความดี และความถูกต้อง จนปรากฏว่าคนหนุ่มสาวเลื่อมใสมากมาเขาได้ใช้วิธีสนทนา (Dialogue) ต้อนพวกโซฟิสต์จนมุมและพ่ายแพ้ในที่สุด ทำให้พวกเขารู้สึกอับอายและเจ็บแค้นมาก เนื่องจากสมัยนั้น เอเธนส์มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้มีอำนาจทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นพวกโซฟิสต์จึงได้หาเรื่องใส่ความโซเครตีส โดยฟ้องศาลข้อหาว่ามีความผิดฐานทรยศต่อเทพเจ้าประจำชาติ และทำให้คนหนุ่มสาวเสียคนในที่สุดก็ถูกตัดสินให้ประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษ เมื่ออายุ 70 ปี เขาไม่ได้เขียนหนังสือไว้เลย ชีวิตและผลงานของเขาปรากฏอยู่ในผลงานของเพลโต (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2514)

โซเครตีสเป็นนักปรัชญาสำคัญคนหนึ่งของกรีกเป็นผู้แสวงหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ อย่าง บริสุทธิ์ใจและจริงจัง ไม่มุ่งหวังประโยชน์หรือลาภยศ ผู้ทำให้นักคิดนักปรัชญาเจ้าสำนักต่าง ๆ ที่ไม่มี ความรู้อย่างแท้จริงต้องยอมจำนนต่อเหตุผลและความจริง แม้กระทั่งผู้มีอำนาจของบ้านเมืองที่เป็น ทรราชยังถูกเขาท้าทายอำนาจ จนกระทั่งตนเองต้องถูกกลั่นแกล้งด้วยความเกลียดชังและถูกตัดสินให้ ดื่มยาพิษเพื่ออุดมการณ์ของตนเอง โซเครตีสเกิดที่เอเธนส์ ประเทศกรีซ บิดาเป็นช่างเจียรไนอัญมณี เมื่อวัยเด็กได้รับการศึกษา ด้านศาสนาและความรู้ทั่วไปตามแบบอย่างชาวกรีกสมัยนั้น เมื่อเป็นหนุ่มสาวเผ่าสปาร์ต่ายกกองทัพ มารุกรานโซเครตีสสมัครเป็นทหารไปรบและได้สร้างวีรกรรมในสงครามอย่างกล้าหาญและอดทน โดยสามารถช่วยเหลือเพื่อนคนหนึ่งให้รอดชีวิตกลับมาได้ ถึงแม้กองทัพเอเธนส์จะพ่ายแพ้ต้องล่าถอยกลับมา โซเครตีสก็ไม่มีความตื่นตกใจ กลับสงบนิ่ง จน

ศัตร์ยงเกรงขาม แม่ทัพของเขาอ้างกล่าวชมเชยว่า ถ้าหากทหารทุกคนมีความกล้าหาญและเข้มแข็ง อดทนเหมือนอย่างโสเครติส เอเธนส์จะไม่พ่ายแพ้อย่างแน่นอน เมื่อสงครามผ่านพ้นไปแล้ว โสเครติสแต่งงานกับผู้หญิงคนหนึ่งมีบุตรด้วยกัน 4 คน ภรรยาของเขาเป็น หญิงอารมณ์ร้าย ชอบดุด่าและพร่ำบ่น แต่โสเครติสบังคับตัวเองให้อดทนอดกลั้นอยู่กับเธอได้ (ภวิศา พงษ์เล็ก, 2560)

แนวคิดการปกครองของโสกราติส มองว่า "ราชาปราชญ์" ให้ปราชญ์เป็นผู้ปกครอง เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย, ด้านบริหาร และมีอำนาจในการตัดสินคดีต่าง ๆ สังคมจะมีความสุข เพราะปราชญ์จะทำแต่สิ่งดี ๆ และส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรม ดังแนวคิดทางการเมืองของปรัชญาการเมือง (กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี, 2558) โดยมองว่า

1. มนุษย์กับรัฐ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์คือกำเนิดของรัฐ มนุษย์ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ รัฐเป็นสิ่งที่ดี และจำเป็นเพราะรัฐเป็นแหล่งที่คนสามารถพบกับชีวิตที่ดี และสามารถเรียนรู้คุณธรรมจากเพื่อนร่วมสังคม

2. กฎหมายแห่งรัฐ

- 2.1 กฎหมาย คือ กลไกของรัฐ ที่ส่งเสริมและปกป้องให้มนุษย์ มีชีวิตที่ถูกต้อง

- 2.2 คุณค่าของกฎหมาย การบัญญัติกฎหมายจะต้องทำด้วยความรอบรู้และฉลาด เพื่อให้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำรงคุณธรรมของสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้นปราชญ์จึงควรเป็นผู้กำหนดกฎหมาย

3. ราชาปราชญ์ คือ ผู้ปกครองที่ดีตามแนวคิดของโสกราติส ปราชญ์เป็นบุคคลที่มีความรู้ จึงเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนทำดี

- 3.1 โสกราติสใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ โดยวิธีวิภาษวิธี (Dialectic) คือการตั้งปัญหาและหาสาเหตุของปัญหาไปเรื่อย ๆ รวมทั้งหาข้อคัดค้านมาหักล้างกัน จนหาคำตอบว่าสาเหตุที่เกิดขึ้นจากอะไร

- 3.2 สนใจค้นคว้าอยากรู้อย่างมนุษย์เกิดมาต้องการอะไร และพบว่ามนุษย์เกิดมาต้องการความสุข แล้วมนุษย์ทุกคนก็ต้องการความสุขที่แตกต่างกัน หากความสุขที่ได้มาจากความสุจริต ความสุขนั้นจะดี คนมีความสุขกับการกระทำนั้น แต่หากความสุขนั้นได้มาจากสิ่งมิชอบ โดยกระทำความไม่ดี พอการกระทำปรากฏขึ้นมานั้น ความสุขของคนก็จะหายไป

- 3.3 หากกระทำดี ชีวิตก็มีความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า "การกระทำความดีอย่างมั่นคง จะทำให้มีความสุขอย่างยั่งยืน" ความรู้เกี่ยวกับความดีสามารถปลูกฝังให้เกิดการเรียนรู้ได้ สังคมสามารถหล่อหลอมให้คนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำดีได้ แล้วความรู้เกี่ยวกับความดีนั้นทำให้คนเกิดคุณธรรม แล้วสังคมก็จะเกิดความสุขด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะ

นักการเมืองหากมีคุณธรรม จะทำให้เกิดคุณธรรมทางการเมือง (Political Virtue) ปกครองหรือใช้อำนาจโดยธรรม จะทำให้ประชาชนมีความสุข มีชีวิตที่ดี

โดยปรัชญาเรื่องคุณธรรมที่ดีตามแนวคิดของโสเครตีส ได้แก่

1. ปัญญา (Wisdoms) เชื่อว่า ความรู้เกี่ยวกับความดีสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล และเหตุผลของความดีจะทำให้มนุษย์มีความสุขผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ประพฤติดีและเว้นความชั่วเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม ให้ประชาชนมั่นใจว่าการประพฤติดีละเว้นความชั่วทำให้ชีวิตมีความสุข การประพฤติชั่วถูกปฏิเสธจากสังคมและทำให้ชีวิตเป็นทุกข์

2. ความกล้าหาญ (Courage) เชื่อว่า สิ่งที่เรากลัวและไม่ควรกลัว ต้องมีความกล้าหาญที่จะทำความดีในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ การกระทำความดีนั้นจะเสี่ยงด้วยชีวิตก็ตามไม่ได้กล้าแบบบ้าบิ่น แต่มีเหตุผลที่จะรักษาความดีให้ดำรงอยู่ต่อไป เช่น ผู้ปกครองกล้าที่จะทำในสิ่งที่ดี กล้าปราบปรามในสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ไม่ทำอะไรที่มีสองมาตรฐาน การที่ปล่อยความชั่วให้คงอยู่เพื่อเอาตัวรอด ทำให้ความดีสูญหายไปเป็นการกระทำที่ไม่ใช่วิถีของผู้ปกครอง

3. ควบคุมตนเอง (Temperance) มองว่า การมีชีวิตตามทำนองคลองธรรมคุณงามแห่งความดี การไม่ปล่อยให้ชีวิตต้องตกเป็นทาสของอารมณ์และความปรารถนาต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ความดีการได้ควบคุมตนเองทำให้ได้ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาได้อย่างเต็มที่ การใช้ปัญญาในการแสวงหาเหตุผลเพื่อรักษาตนให้ดำรงความดีอยู่ตลอดเวลา ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินต้องเป็นคนสาธารณะ

4. ความยุติธรรม (Justice) มองว่า การแสดงออกในรูปของการกระทำที่เคารพสิทธิของคนอื่น และการไม่ยอมทำความชั่วต่อผู้อื่น ผู้ปกครองต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้รักความยุติธรรม และทำให้สังคมมีความยุติธรรมและสามารถให้ความยุติธรรมกับสังคม กล้าที่จะดำรงความยุติธรรมไว้ให้ได้ ถ้าผู้ปกครองในสังคมใดไม่มีความยุติธรรมหรือไม่กล้าที่จะทำความยุติธรรมเป็นที่เชื่อถือของสังคม หรือมีสองมาตรฐานสังคมนั้นย่อมไม่มีความสุข วนวาย

ขณะที่รูปแบบและวิธีการในการแสวงหาความรู้ของโสเครตีส คือ ก้าวสำคัญ ที่สะท้อนถึงพัฒนาการทางภูมิปัญญาของชาวกรีกโบราณ ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงความสนใจจากเหล่าเทพเจ้ามาสู่เรื่องธรรมชาติ และโสเครตีสเป็นผู้ที่มาเปลี่ยนมันอีกครั้งไปสู่ความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน โดยตรงและมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการเน้นเฉพาะเจาะจงไปยังพฤติกรรมของ ความสัมพันธ์ที่ต้องติดต่อกับผู้คนในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงความสัมพันธ์กับตัวตนของตัวเอง สังเกตได้ จากวิธีการในทางปรัชญาของโสเครตีส คือ การตั้งคำถามเพื่อรู้จักตนเอง (Know Themselves) แต่ก่อนที่บุคคล ผู้นั้นจะมาถึงขั้นรู้จักตัวเองก็ต้องผ่าน

การตรวจสอบตัวเองมาเสียก่อน (Examined Life) ในความคิดของ โซเครตีสผู้คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ทั้งต่อตนเองและกับคนอื่น โดยใช้เรื่องของความคุ้นเคยจนเป็น ธรรมเนียมปฏิบัติไปจนอาจไม่เคยจะสังเกตหรือตั้งคำถามต่อสิ่งที่ปฏิบัติต่อตัวเองและต่อผู้อื่นเข้าทำนอง สุภาษิตไทยว่าเส้นผมบังภูเขาแต่สำหรับโซเครตีสเขาไม่ปล่อยให้เรื่องดังกล่าวผ่านเขาไปโดยการไม่ตรวจสอบ และตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบถึงนิยามและความหมาย เพื่อจะได้ทราบถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมัน อยู่ในรูปแบบของคำถามที่โซเครตีสตั้งขึ้นมาว่า ‘อะไรคือ’ (what is...?) ความศรัทธา ความดีความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ ความรู้และความรู้จักประมาณตน ซึ่งเป็นการตั้งคำถามเพื่อสำรวจลงลึกไปถึงธรรมชาติของแนวความคิดค่านิยมความรู้ที่ผู้คนแต่ละคนใช้ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นในชุมชนการเมือง (Leo Strauss and Joseph Cropsey (1966), อ้างใน พิศาล มุกตาร์ศมี, มปป. หน้า 21) ซึ่งหากผู้ที่ศึกษาปรัชญาการเมืองจะสังเกตจากวิธีของโซเครตีสแบบผิวนิเวศเบื้องต้น จะพบว่าราวกับจะเป็นวิธีหาเรื่องข่มขู่ สนทนา แต่ถ้ามองในแง่มุมเชิงบวก นั่นคือการสร้างบรรยากาศแห่งการโต้เถียงจนกระทั่งสิ้นสงสัย ทำให้สามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจนจากแต่เดิมที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งก็จะก่อให้เกิดปัญญาเกิดขึ้น จาก มุมมองในการกระตุ้นความคิดด้วยการโต้เถียงเชิงหลักการเหตุผลดังกล่าว โซเครตีสนั้นต้องการให้ เยาวชนหรือนักศึกษา (เป็นกลุ่มคนที่โซเครตีสให้ความสนใจที่จะสั่งสอน) ให้รู้จักที่จะกล้าตั้งข้อ ซักถาม และใช้การโต้กันด้วยเหตุและผลจนกว่าจะได้คำตอบ ไม่ใช่ได้ยินอะไรมาก็จำไว้เพียงอย่าง เดียว ฟังอย่างเดียวนะ เชื่ออย่างเดียวนะโดยไม่ได้คิดตามไปด้วย (ธันวา ศรีประโม่ง, อ้างใน สุทน ทองเล็ก, 2562)

กล่าวได้ว่า โซเครตีส มีวิธีการศึกษาปรัชญาทางการเมืองที่หลากหลายอีกทั้ง เขายังมีแนวคิดในเรื่องการปฏิเสธประชาธิปไตย แต่เขาก็ยังเห็นคุณค่าของความเสมอ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ปรัชญาการเมืองของโซเครตีสมองว่า มนุษย์กับรัฐไม่สามารถแยกตัวเป็นเอกเทศได้ต้องร่วมมือเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับการดำรงอยู่ของสังคม ทั้งการอยู่ร่วมกันจึงต้องมีกฎหมายแห่งรัฐที่ว่าด้วยการควบคุมและการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ และคุณลักษณะของผู้ปกครองต้องเป็นราชาปราชญ์ซึ่งต้องมีคุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ ปัญญา (Wisdoms) ความกล้าหาญ(Courage) ควบคุมตนเอง (Temperance) และความยุติธรรม (Justice) เพื่อรักษาความสมดุลทางสังคมให้มากที่สุด แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดทางการเมืองของท่านยังไม่เอื้อต่อการปกครองในยุคนี้ทำให้ผู้ที่เห็นด้วยความคิดของท่านมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสุดท้ายท่านก็โดนกลั่นแกล้งและประหารด้วยยาพิษจนเสียชีวิต

วิธีการศึกษาปรัชญาการเมืองของโซเครตีส (Socrates)

การศึกษาปรัชญาทั่วไปของนักปรัชญาทั้งหลายย่อมมีความสนใจทุกศาสตร์ของกิจกรรมการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการศึกษาปรัชญาการเมืองมีหลากหลายรูปแบบที่นักปรัชญาทั้งหลายได้นำเสนอมานั้น เช่น แบบนิรนัย แบบปรนัย เป็นต้นที่สามารถนำไปสู่คำตอบต่อคำถาม หรือการแสวงหาวิธีการในรูปแบบอื่น ๆ มาเป็นเครื่องมือเข้าถึงองค์ความรู้ดังเช่น โซเครตีสที่สามารถสร้างและค้นหาเครื่องมือเพื่อเข้าถึงความรู้ด้วยการใช้เหตุผลต่อสู้ในลักษณะความขัดแย้งต่อคู่สนทนา รวมทั้งอาจสนับสนุนหรือการยอมรับในขณะเดียวกันก็ได้ ทั้งนี้ก็เป็นวิธีการศึกษาปรัชญาต่าง ๆ รวมทั้งปรัชญาการเมืองด้วย เพราะฉะนั้น โซเครตีสเป็นทั้งที่ปรึกษา ครูอาจารย์ รวมทั้งเป็นทั้งลูกศิษย์ที่ดีด้วยทำให้รูปแบบการสอนของโซเครตีสไปยังคนรุ่นใหม่ในยุคนี้จนทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อและปฏิบัติตามคำสอนของโซเครตีสจำนวนมากจนเป็นการปฏิบัติต่อผู้มีอำนาจและผู้ปกครองในยุคนี้ และสุดท้ายโดนกลั่นแกล้งและลงโทษจนถึงแก่ชีวิต

วิธีสอนแบบโซเครตีสมีอิทธิพลต่อคนรุ่นใหม่ในยุคนี้ซึ่งเป็นการสอนและการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนใช้เหตุผลในการสืบค้นร่วมกันโดยการสนทนาและมีการใช้คำถามแบบต่อเนื่องเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อเข้าถึงความจริงการสอนแบบ โซเครตีสสามารถแบ่งออกได้เป็นสองแนว คือ การสืบค้นแบบโซเครตีสกับการถามแบบโซเครตีสวิธี สอนแบบโซเครตีสเชื่อว่าการศึกษาเป็นกิจกรรมทางจิตไม่ใช่หลักสูตรที่นำมามอบให้แก่ผู้เรียนผู้สอน คือ บุคคลที่รู้ความไม่รู้ของตนเองและใช้ความไม่รู้เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่ดีกว่าผู้สอนเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดเป็นของตนเองทักษะสำคัญของผู้สอน คือ การมอบความรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียนไม่ให้คำตอบแต่เป็นผู้ถามวิธีสอนแบบโซเครตีสมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความเข้าใจและความรู้ ส่วนบุคคลให้ผู้เรียนได้พบความจริงของสิ่งที่กำลังอภิปราย วิธีสอนแบบโซเครตีสช่วยให้เรานี้ยามและเข้าใจแก่นที่ศึกษาและใช้ในชีวิตประจำวันชัดเจนมากขึ้น (ธีรพงศ์ แก่นอินทร์, 2554)

ดังนั้น การค้นหาคำตอบเพื่อเข้าถึงความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดต่าง ๆ เหล่านั้น โซเครตีสได้ใช้วิธีการสนทนาแบบอุปนัยเป็นวิธีการพิสูจน์โดยอ้างประสบการณ์เฉพาะหน่วยที่แน่ใจแล้วสนับสนุนข้อความทั่วไปที่ยังไม่แน่ใจให้มีความแน่ใจมากขึ้น) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวิธีการของโสกราตีส ส่วนประกอบที่สำคัญของมัน มีอยู่สองส่วนคือ การเหน็บแนมและการซักถามที่เป็นการสืบสวนโดยทั่วไปแล้ว กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะเป็นดังต่อไปนี้

อันดับแรก โซเครตีสจะยกคำถามขึ้นมา ยกตัวอย่างเช่น “อะไรคือความยุติธรรม?” เมื่อเขากล่าวออกมาเช่นนั้น เป็นเพราะตัวเขาเองไม่รู้ว่าความยุติธรรมมันเป็นอย่างไรกันแน่เขาจะถาม

นักเรียนของเขาถึงสิ่งที่พวกเขาคิดเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งบรรดานักเรียนทั้งหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกโซฟิสต์จะตอบคำถามไปตามวิธีการของพวกโซฟิสต์ โดยอ้างอิงตัวอย่างต่าง ๆ มากมาย ยกตัวอย่างเช่น “เทพเจ้าซุสคือความยุติธรรม”; “เทพเจ้าต่าง ๆ ล้วนคือความยุติธรรม” ฯลฯ “โอ้, จำนวนความยุติธรรม!” โสกราตีสร้องทัก. “ฉันถามว่าอะไรคือความยุติธรรม แต่พวกเธอกลับตอบฉันถึงความยุติธรรมจำนวนมาก” ด้วยเหตุนี้ เขาได้ผ่านไปสู่การวิจารณ์ (เหน็บแนม) เกี่ยวกับตัวอย่างต่าง ๆ ที่อ้างขึ้นมา โดยการที่เขามีความชัดเจนต่อความคิดต่าง ๆ ที่มีอคติของบรรดานักศิษย์ของเขา และความคิดที่ผิดพลาดเกี่ยวกับคำถามที่นำมาถาม จากการใช้วิธีการเหน็บแนม เขาจะผ่านไปสู่การตั้งคำถามในเชิงสืบสวนศิลปะซึ่งโสกราตีสใช้พูด เขาได้เรียนรู้มาจากแม่ของเขา ซึ่งเธอได้ช่วยเหลือในส่วนของการร่างกาย ส่วนเขาได้ทำในส่วนที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณให้สมบูรณ์ขึ้น วิธีการตั้งคำถามในเชิงสืบสวนเป็นวิถีทางของโสกราตีสในการทำให้ความคิดต่าง ๆ ที่แฝงเร้นอยู่ในจิตใจได้เผยตัวหรือคลอထွက်ออกมา ดังนั้น การตั้งคำถามแบบสืบค้นเป็นส่วนหนึ่งของข้อสรุปของการสนทนา ซึ่งโสกราตีสพยายามที่จะทำให้สำนักศิษย์ของเขาได้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร โดยการสะท้อนความคิดและการไตร่ตรองตัวของพวกเขาเอง พวกเขาสามารถสังเกตเห็นการมีอยู่ของธาตุแท้บางอย่างที่มีอยู่ร่วมกัน และจำเป็นต่อความยุติธรรมทั้งหมด (บ้านจอมยุทธ์, 2565) โสเครตีสได้นำเสนอและเป็นที่ยอมรับถึงอยู่เสมอ คือ วิธีการสอนแบบโสเครตีส (Huang, 2565) เช่น

อะไรคือสิ่งที่น่าสนใจของการสอนแบบโสเครตีส!

มุมมองเรื่องความเป็นมนุษย์ของโสเครตีสมีลักษณะเด่นในอดีตและยังคงความทันสมัยจนถึงปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างลงตัวโสเครตีสเชื่อว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมทางจิต การเรียนรู้ต้องให้ผู้เรียนได้เกิดความคิดเป็นของตนเอง ดังนั้นการพัฒนาคน จึงต้องมอบความรับผิดชอบให้กับผู้เรียนได้คิด ด้วยการตั้งคำถามให้ผู้เรียนหาคำตอบ ไม่ใช่การให้ผู้เรียนท่องจำ จึงจะได้ความรู้อย่างแท้จริง

ความลงตัวของความคิดและการสร้างอุปนิสัย

การพัฒนาทักษะการคิดแบบวิพากษ์ต้องอาศัยทักษะการคิดและอุปนิสัยเพื่อให้เป็นผู้เปิดใจ รับฟังผู้อื่น การสอนแบบโสเครตีส ด้วยบทสนทนา (Dialogical Enquiry) ช่วยให้ผู้เรียนได้ทักษะการคิดเชิงเหตุผล การกล้าแสดงออก เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ลักษณะคำถามแบบโสเครตีสกับทักษะ Soft Skills

ทักษะ Soft Skills เป็นทักษะที่สนับสนุนการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นทักษะที่จำเป็นอย่างมากในโลกอนาคต เนื่องด้วยลักษณะคำถามแบบโสเครตีสที่เน้นความต่อเนื่อง ปลายเปิด มุ่งแสวงหาความคิดรวบยอด ค้นหาเหตุผลอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้ช่วย

ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นในเรื่องราวที่สนทนา เข้าถึงคุณค่าของเรื่องราว และรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกันยิ่งขึ้น ชุดคำถามแบบโสเครตีสจะมีหลายรูปแบบได้แก่ คำถามที่ต้องการความชัดเจน คำถามที่มุ่งหาเหตุผลและหลักฐาน คำถามที่แสวงหาทางเลือกอื่น ๆ คำถามที่ทดสอบนัยและผลที่ตามมา

ด้วยเหตุนี้ การสอนแบบ โสเครตีส (Socratic) สามารถนำมาใช้ในการสอนและการเรียนรู้ ในองค์กรได้เช่นเดียวกันเพื่อให้พนักงานมีความเข้าใจและสามารถเรียนรู้ได้จากการแสดงความคิดเห็นและโต้ตอบกับผู้สอนเพื่อสร้างการเรียนรู้ด้วยตัวเองโดยมีผู้สอนเป็นคนแนะนำ เมื่อเกิดการเรียนรู้ ก็เกิดความเข้าใจความสำคัญในงาน ในหน้าที่ ก็จะส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด วิธีการของโสเครตีส (Socratic Method) คือ ศิลปะการสนทนา ที่โสเครตีสใช้ในการสนทนาเพื่อให้การสนทนาดำเนินไปสู่คำตอบของปัญหาที่กำลังอภิปรายกัน วิธีนี้มีชื่อเรียกทั่วไปว่า วิชาวิธี ซึ่งมีลักษณะ 5 ประการ (ชัยวัฒน์ สุรวิชัย, 2561) คือ

1. ความสงสัย โสเครตีสเริ่มต้นการสนทนาด้วยการยกย่องคู่สนทนาว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในเรื่องที่ท่านเองก็ใคร่รู้อยู่พอดี เนื่องจากท่านไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ท่านจึงขอให้เขาตอบคำถามของท่านเกี่ยวกับเรื่องนั้น การออกตัวท่านเองนี้ถือกันว่าเป็นการถ่อมตัวของนักปรัชญา

2. การสนทนา จากนั้นโสเครตีสก็เป็นผู้ตั้งปัญหาให้คู่สนทนาตอบ การสนทนาจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับเทคนิคปุจฉา-วิสัชนา คู่สนทนาจะต้องหาคำจำกัดความของหัวข้อที่สนทนากัน โสเครตีสจะวิจารณ์ว่า คำจำกัดความนั้นมีข้อบกพร่องตรงไหนบ้าง อีกฝ่ายหนึ่งจะเสนอคำจำกัดความใหม่ที่ดูรัดกุมกว่า โสเครตีสจะขัดเกลาคำจำกัดความนั้นอีก การสนทนาจะดำเนินไปอย่างนี้จนกว่าทั้งสองฝ่ายจะได้คำจำกัดความที่น่าพอใจ

3. การหาคำจำกัดความ จุดมุ่งหมายของการสนทนาจึงอยู่ที่การหาคำจำกัดความที่ถูกต้อง โสเครตีสเชื่อว่า ถ้าเราพบคำจำกัดความที่ถูกต้องของสิ่งใด นั่นแสดงว่าเราพบความจริงแท้เกี่ยวกับสิ่งนั้น ซึ่งเป็นอันเดียวกับการค้นพบนิภาพของสิ่งนั้นนั่นเอง

4. มีความเป็นอุปนัย การสร้างคำจำกัดความจะเริ่มจากสิ่งเฉพาะไปสู่สิ่งสากล เช่น เมื่อหาคำจำกัดความของคำว่า สิทธิ โสเครตีสและคู่สนทนาจะพิจารณาตัวอย่างจากสิทธิต่าง ๆ ในสังคมแล้วดึงเอาลักษณะที่เป็นแก่นหรือที่เป็นสากลมาสร้างเป็นคำนิยาม

5. มีความเป็นนิรนัย คำจำกัดความที่มีผู้เสนอมาจะถูกพิสูจน์โดยการนำไปเป็นมาตรการวัดสิ่งเฉพาะต่าง ๆ ว่ามีลักษณะร่วมกับลักษณะที่ระบุไว้ในคำจำกัดความนั้นหรือไม่ เช่น ถ้าเราได้คำจำกัดความของ สิทธิ มาเราก็ต้องตรวจสอบดูว่า กรรมสิทธิ์ ถือเป็นสิทธิตามคำจำกัด

ความที่เราตั้งไว้หรือไม่เพียงใด จะเห็นได้ว่าวิธีการของโสเครตีสนั้นมีสิ่งที่สำคัญคือการถาม-ตอบ ซึ่งการถาม-ตอบเพื่อที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายคือการพัฒนาความรู้ได้นั้นก็ต้องอาศัยวิธีการตั้งคำถามที่มีประสิทธิภาพ ไม่ถามอย่างไร้เหตุผล

กล่าวได้ว่า วิธีการศึกษาปรัชญาการเมืองของโสเครตีส (Socrates) เมื่อสรุปง่าย ๆ ที่ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจได้ซึ่งทำให้เห็นว่า ท่านมีวิธีการศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่นำไปสู่ข้อสรุปและแสวงหาคำตอบที่ดีที่สุด รวมทั้งการแสวงหาคู่สนทนาที่ดี มีวุฒิภาวะสำหรับการถอเถียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งสามารถสรุปลักษณะได้ดังนี้

1. การยืนยันความคิดเห็นที่ตรงกัน โสเครตีสเป็นนักปรัชญาที่ชอบสงสัยและตั้งคำถามต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้านทำให้คำถามให้คิดของท่านมีอย่างต่อเนื่องซึ่งการตั้งคำถามของท่านจะถามจนกล่าวคู่สนทนาหมดเหตุผลที่จะตอบคำถาม เมื่อไม่สามารถถามและตอบได้แล้ว ท่านจึงสรุปความคิดเห็นของท่านให้สอดคล้องกัน ซึ่งในระหว่างคำตอบของผู้สนทนาจะยืนยันไปพร้อมกับ ๆ คำตอบดังกล่าวเพื่อให้ผู้ตอบสามารถใช้จินตนาการอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

2. การปฏิเสธเหตุผลด้วยความคิดเห็น โสเครตีสมักจะมีคำปฏิเสธต่อเหตุผลหรือแย้งด้วยเหตุผลเสมอหากคู่สนทนามีความคิดเห็นที่สามารถเปิดช่องสำหรับการค้นหาคำตอบอื่น ๆ นั้นหมายความว่า ท่านมีคำตอบอยู่ในใจและมีช่องทางการอธิบายที่ดีกว่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามท่านก็ได้ให้หาคู่สนทนาแต่อย่างใด แต่ด้วยการแสวงหาปรัชญาทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวย่อมมีการปฏิเสธเชิงเหตุผลเพื่อค้นหาคำตอบที่ดีที่สุด แม้ว่าจะไม่ตรงกันหรือมีเหตุผลมากกว่าท่านมักจะปฏิเสธคำตอบเหล่านั้นด้วยมิตรภาพของคู่สนทนา

3. การยอมรับและปฏิเสธในเวลาเดียวกัน การสนทนาทุกครั้งแม้ว่าจะไม่สามารถกำหนดประเด็นต่าง ๆ ไว้ในกรอบคิดทางปรัชญาได้ทั้งหมด แต่ด้วยการค้นหาคำตอบในเชิงปรัชญาที่คู่สนทนาหยิบยกขึ้นหรือโสเครตีสจะเปิดประเด็นก็ตาม จะมีสองลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมีทั้งสองลักษณะผสมผสานกันไปตามประเด็นที่ถูกำหนด เพราะบางอย่างอาจต้องยอมรับความถูกต้องหรือไม่สามารถตอบคำถามด้วยเหตุผลได้ในขณะนั้น ต้องยอมรับความคิดเห็นของคู่สนทนาเป็นหลัก แต่หากสามารถค้นหาคำถามได้อย่างต่อเนื่องจะยังไม่สรุปความรู้ที่ได้มาก่อนซึ่งต้องสืบสวนจนได้คำตอบที่ดีที่สุดก่อน หากเป็นลักษณะดังกล่าวอาจมีการปฏิเสธในบางช่วงของการสนทนายาก็ได้

4. การหาข้อสรุปร่วมกัน เพราะการสนทนาทุกครั้งของโสเครตีสย่อมไม่มีความขัดแย้งในกลุ่มนักปรัชญาร่วมกัน เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ต่างยอมรับในความคิดเห็นร่วมกัน แม้กระทั่งจะขัดแย้งหรือไม่เห็นด้วยก็จะแสดงทัศนะของตนบนฐานของความรู้ที่ตนมี ดังนั้น ทั้งยอมรับและปฏิเสธจะเกิดขึ้นในระหว่างสนทนาได้ เมื่อลักษณะดังกล่าวจบลงก็จะใช้โอกาสในการสร้าง

จุดร่วมหรือข้อตกลงร่วมกันในองค์ความรู้นั้นอย่างตรงไปตรงมา ที่เรียกว่า การหาข้อสรุปร่วมกันที่สามารถจัดเป็นองค์ความรู้ได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

โสเครตีส เป็นผู้บุกเบิกวิธีการศึกษาปรัชญาแนววิภาษวิธี คือ กระบวนการสร้างความขัดแย้งเชิงปัญญาของการสนทนาอันเป็นวิธีการศึกษาหาความรู้เชิงปรัชญารวมทั้งปรัชญาทางการเมืองด้วยลักษณะดังนี้ การยืนยันความคิดเห็นที่ตรงกัน การปฏิเสธเหตุผลด้วยความคิดเห็นการยอมรับและปฏิเสธในเวลาเดียวกัน และการหาข้อสรุปร่วมกัน ซึ่งเมื่อศึกษาแล้วจะพบแนวคิดทางการเมืองของโสเครตีส ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับมนุษย์กับรัฐที่สามารถแยกออกจากกันได้ ต้องร่วมมือการรักษาไว้ซึ่งสังคมต่อไป การใช้กฎหมายแห่งรัฐเพื่อเข้าควบคุมมนุษย์ในรัฐให้ปฏิบัติตามให้เกิดความสงบ และผู้ปกครองของรัฐควรเป็นราชาปราชญ์ คือ ผู้ที่มีความรู้รอบด้านเพื่อสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมมนุษย์ได้ ส่วนผู้ปกครองรัฐจะต้องมีปัญญา (Wisdoms) มีความกล้าหาญ (Courage) มีการควบคุมตนเอง (Temperance) และมีความยุติธรรม (Justice) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการใช้อำนาจภายในรัฐนั้น ๆ อย่างถูกต้องเพื่อลดความเดือดร้อน วุ่นวายของสังคม

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม จากประวัติที่ไม่เคยเปลี่ยนนี้ โสเครตีสใช้แนวการศึกษาลักษณะจนทำให้เกิดเป็นกระแสค่านิยมทางสังคมจนกลายเป็นความเชื่อในกลุ่มนักศึกษาและนักคิดรุ่นใหม่อย่างกว้างขวาง รวมทั้งคนรุ่นใหม่ที่เห็นด้วยกับแนวคิดของโสเครตีสจนสร้างความไม่พอใจให้กับผู้ปกครองรัฐในยุคนั้น โดนหันมาถล่มถ่วงยุ้งส่งเสริมให้เกิดความวุ่นวาย แม้ว่าผู้ปกครองรัฐจะให้โสเครตีสเปลี่ยนคิของตนเสียใหม่ ท่านก็ยังยืนยันสิ่งที่ท่านคิดไว้ และสุดท้ายโดยประหารชีวิตด้วยการให้ดื่มยาพิษจนเสียชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี. (2558). *ปรัชญาการเมืองตะวันตก*. เข้าถึงได้จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14242>
- ชัยวัฒน์ สุรวิชัย. (2561). *ชีวิตในกำมือของเราที่เราลิขิตได้ด้วยความรู้ สติปัญญา ความจริง*. เข้าถึงได้จาก <https://siamrath.co.th/web/?q=node/34878>
- ธีรพงศ์ แก่นอินทร์. (2554). *วิธีสอนแบบโสเครตีส. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 22(2), 156-166.*

- บ้านจอมยุทธ. (2565). *ปรัชญาโลกตะวันตก*. เข้าถึงได้จาก https://www.baanjommyut.com/library_3/extension-1/western_philosophy/ 15.html
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2514). *ปรัชญากรีก*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พิศาล มุกดาร์ศมี. (2565). *การวิเคราะห์แนวทางปรัชญาการเมืองและความคิดทางการเมือง*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เข้าถึงได้จาก <https://www.stou.ac.th/Schoolnew/polsci/UploadedFile/81713-1.pdf>
- ภวิศา พงษ์เล็ก. (2560). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชาหลักการและปรัชญาการศึกษา*. เข้าถึงได้จาก <https://portal5.udru.ac.th/ebook/pdf/upload/17549139762fQUq3p325.pdf>
- สุทน ทองเล็ก. (2562). คิดอย่างปราชญ์ กระบวนการวิภาษวิธี : โสเครตีส. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(2), 135-148.
- Huang. (2565). *วิธีสอนแบบโสเครตีสกระตุ้นการคิดแบบวิพากษ์ได้อย่างไร? เข้าถึงได้จาก* <https://wisemention.com/การสอนแบบโสเครตีส/>

ความปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

Safety in Educational Institutions and the Development of Wisdom and Morality

พระสุรชัย สุรชัย¹ พระครูโอภาสพนนทกิตติ² และบุญเชิด ชำนิศาสตร์³

Phrasurachai Surachayo, Phrakruophatnonthakit and Booncherd Chumnisart

Received: April 13, 2024

Revised: June 08, 2024

Accepted: June 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความปลอดภัยในสถานศึกษาเป็นส่วนสำคัญของสถานศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญกำหนดเป็นนโยบายหลักในการป้องกันเหตุร้ายหรืออุบัติเหตุไม่ให้เกิดขึ้น รวมถึงแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาได้อย่างทันเหตุการณ์ ไม่เกิดความสูญเสีย เสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักเรียน ครู รวมถึงผู้อื่นในสถานศึกษาต่อไป สถานศึกษาจึงควรมีนโยบาย ได้แก่ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของสถานศึกษา ชุมชน ความเข้มแข็งของเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัย และภัยจากสภาพแวดล้อมทางสังคม 2) กำหนดมาตรการหลัก เพื่อป้องกันและแก้ไข 3) กำหนดมาตรการเสริมให้เหมาะสมกับความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น และสภาพความเสี่ยงของท้องถิ่น 4) กำหนดกิจกรรมสนับสนุนมาตรการหลักและมาตรการเสริม 5) กำหนดเวลาและผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้เพื่อสร้างความปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมให้เกิดในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความปลอดภัยในสถานศึกษา, การพัฒนาปัญญา, คุณธรรม

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: surachaihongtrakool@gmail.com, Tel. 089-0561581

Abstract

This academic article aims to study school safety as a critical aspect of educational institutions that school administrators and all stakeholders must prioritize. Establishing it as a core policy is crucial to prevent accidents or disasters, and to promptly address unforeseen incidents within the school. The goal is to prevent losses or damages to the lives and property of students, teachers, and others within the school. Schools should therefore have policies that include: 1) studying the general conditions of the school, community, and the strength of local networks to analyze risks from accidents, disasters, and social environmental hazards, 2) establishing core measures for prevention and response, 3) setting supplementary measures that are appropriate to local beliefs, culture, traditions, and risk factors, 4) planning activities to support the core and supplementary measures, and 5) clearly defining timelines and responsible parties, ensuring that these can be implemented effectively to create a safe educational environment while promoting intellectual and moral development within the institution in a sustainable.

Keywords: Safety in Educational Institutions, Wisdom Development, Morality

บทนำ

เหตุการณ์ความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนในโรงเรียนในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนถึงการขาดการจัดระบบความปลอดภัยภายในโรงเรียน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงสถานศึกษาควรให้ความสำคัญตระหนักและเข้มงวดจริงจังเพื่อไม่ให้เหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดยเฉพาะเหตุการณ์กราดยิงที่จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สะเทือนใจของคนไทยทั้งประเทศและคนทั่วโลก ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาต้องร่วมกันมีมาตรการยกระดับรักษาความปลอดภัยบริเวณสถานศึกษาให้มีมาตรฐานที่ดียิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 หมวด 7 มาตรา 63 ระบุว่า “โรงเรียนและสถานศึกษา ต้องจัดให้มีระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษา และฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคมและความปลอดภัยแก่นักเรียน นักศึกษา ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่ได้กำหนดใน

กฎกระทรวง” โรงเรียนควรมีแนวทาง ระบบ และการดำเนินงานในโรงเรียนที่จะก่อให้เกิดความปลอดภัยสำหรับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางอาคาร สถานที่ เครื่องใช้ เครื่องกีฬา วัสดุอันตราย การมีมาตรการรักษาความปลอดภัยไม่ให้เกิดอุบัติเหตุให้ผู้หนึ่งก่อนอันตรายให้แก่เด็ก มีระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ทำให้เด็กปลอดภัย เช่น กำหนดพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับเด็กแต่ละกลุ่มวัย การกำหนดให้ผู้ใหญ่ตั้งแต่สองคนขึ้นไปคอยดูแลความปลอดภัยให้เด็กตั้งแต่ก่อนที่เด็กคนแรกจะมาถึงโรงเรียน จนกระทั่งเด็กคนสุดท้ายออกจากบริเวณโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นอาจจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยให้แก่เด็ก เช่น ฝึกเด็กให้รู้จักประเมินอันตราย รู้จักหลบหลีก รู้จักขอความช่วยเหลือเมื่อมีภัย จัดให้เด็กใช้ชีวิตร่วมกัน ดูแลให้ความเอื้ออาทรแก่กัน ด้วยการเข้าค่ายเดินป่า ค่ายลูกเสือหรือเนตรนารี และค่ายบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งนี้ประเด็นความปลอดภัยที่จะต้องนำมาพิจารณา ประกอบกับพัฒนาการตามวัยของเด็ก มีด้วยกันทั้งหมด 3 เรื่อง คือ 1) การจัดสภาพแวดล้อมให้ปลอดภัย หมายถึง การวิเคราะห์อันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางอาคารสถานที่ เครื่องใช้ เครื่องกีฬา วัสดุอันตราย แล้วจัดสภาพแวดล้อมเหล่านั้นให้เหมาะสมเกิดความปลอดภัย เช่น ติดตั้งอุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องป้องกันอันตราย ได้แก่ เซฟตี้คัท เครื่องดับเพลิง อุปกรณ์ฝากรอบปลั๊กไฟฟ้า หรือจัดที่เก็บกล่องใส่ยา ที่เก็บสารเคมีและของมีคมให้พ้นมือเด็ก ตรวจสอบสิ่งขรุขระจัดหาของเล่นที่ปลอดภัยทำด้วยวัสดุและสีที่ไม่เป็นอันตราย ติดตั้งระเบียงลูกกรงที่มีความถี่ มีระดับสูงจนเด็กไม่สามารถปีนป่ายเล่น ประตูปิดกันไม่ให้ตกจากที่สูง หรือจัดที่พักให้มีการระบายถ่ายเทอากาศได้สะดวก หากไม่ได้คาดการณ์ความเสี่ยงไว้หรือประเมินสถานการณ์ผิดพลาดอาจทำให้เด็กได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตได้ 2) การกำหนดบริเวณที่ปลอดภัย หมายถึง การที่ผู้ใหญ่จะต้องกำหนดและจัดให้เด็กไปอยู่ในบริเวณที่มีความปลอดภัย เช่น บริเวณที่เด็กไปอยู่ต้องไม่เป็นที่ลับตาคน ไม่มีความเสี่ยงที่จะเกิดอันตราย อยู่ไม่ไกลเกินกว่าที่จะได้ยินเสียง มีการกำหนดบริเวณที่จะไป กำหนดเป็นบริเวณสำหรับเด็กเท่านั้นไม่จะเป็นห้องพัก ทำกิจกรรม การเล่น ห้องน้ำห้องส้วมเป็นสัดส่วนแยกจากผู้ใหญ่ การกำหนดวิธีการเดินทางที่ปลอดภัย หากมีการนัดหมายให้เด็กไปทำกิจกรรมนอกโรงเรียน ผู้ใหญ่ควรจะไปพามาด้วยวิธีใด ๆ และตรวจสอบได้เป็นระยะ ทั้งนี้จะต้องให้เหมาะสมกับเด็กในแต่ละช่วงวัย 3) กฎเกณฑ์แห่งความปลอดภัย หมายถึง กฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่จะต้องกำหนดและให้เด็กได้เรียนรู้ถึงกฎเกณฑ์ของความปลอดภัย เพื่อป้องกันความเสี่ยงและอันตรายที่จะเกิดขึ้น เช่น กฎจราจร กฎระเบียบข้อบังคับความปลอดภัยของสถานที่ต่าง ๆ การเดินทางทางน้ำ เครื่องเล่นตามสวนสนุก กฎและระเบียบปฏิบัติความปลอดภัยในโรงเรียน ในบ้าน เช่น กำหนดเวลาในการถึงบ้าน การขับขี่จักรยานอย่างปลอดภัย การใช้ไฟฟ้าอย่างปลอดภัย การปฏิบัติเมื่อเกิดไฟไหม้ กฎเกณฑ์

เกี่ยวกับตัวบุคคล โดยการกำหนดตัวบุคคลที่เด็กไปด้วยได้การไปเป็นกลุ่มกับเพื่อนต้องรู้ว่าไปกับใคร การคบคนแปลกหน้า การปฏิบัติตนต่อเพศตรงข้าม การหลีกเลี่ยงและการเผชิญต่อเหตุการณ์ อันตราย เป็นต้นนักเรียน คือ หัวใจของการจัดการศึกษาของทุกสถานศึกษาจึงมีความตระหนักใน ความสำคัญและเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนที่สถานศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จะต้อง ร่วมกันหาแนวทางที่เป็น รูปแบบในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้เรียนรู้อย่างมีความสุขเป็นไป ตามหลักสูตรมีทักษะชีวิตที่จะดูแลตนเองให้ปลอดภัยท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคม อุบัติเหตุ และอุบัติเหตุ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่นักเรียนซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาที่จะต้องดูแล รักษาความปลอดภัยด้วยมาตรการรักษาความปลอดภัยในด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปตามภารกิจและ ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาต้องดำเนินการอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ

“โรงเรียน” ถือเป็นสังคมหนึ่งที่เด็กนักเรียนใช้ชีวิตและเวลาส่วนใหญ่คลุกคลีอยู่ใน โรงเรียนและเป็นสังคมที่พ่อแม่ผู้ปกครองทุกคนให้การยอมรับ นับถือยกย่องและคาดหวังว่าเด็กจะ ได้รับความรู้ การอบรมสั่งสอน ได้รับการพัฒนาศักยภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ และได้รับการ ปกป้อง ค้ำครองทางด้านร่างกาย จิตใจและทรัพย์สินจากครู ซึ่งเป็นบทบาทหนึ่งทีนอกเหนือจาก การทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเพียงอย่างเดียว ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัย สำหรับเด็กทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ครูปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสม ดูแลเด็กด้วยการเอาใจใส่ ปกป้องคุ้มครองเด็กนักเรียนราวกับว่าเด็กนักเรียนนั้นเป็นลูกเป็นหลานของตนเองให้เกิดความ ปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

เนื้อเรื่อง

ความหมายของมาตรการให้ความปลอดภัย

มาตรการให้ความปลอดภัย เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ครูและผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษาต่าง ๆ ต้องมีความตระหนักในความสำคัญและ เล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ทุก ๆ ฝ่ายต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางที่เป็นรูปแบบในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนให้ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถอยู่ในระบบการศึกษาได้ตลอดหลักสูตรและมี ทักษะชีวิตเพียงพอที่จะดูแลตนเองให้ปลอดภัยท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่สร้างสรรค์ อุบัติเหตุ และอุบัติเหตุ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่นักเรียน ที่สำคัญ คือ การรักษาความปลอดภัย ในสถานศึกษา ดังนั้นมีผู้ให้ความหมายความปลอดภัย ดังนี้

เอมอัชมา รัตนริมจง วัฒนบุรานนท์ (2548) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความปลอดภัยหรือ สวัสดิภาพ ไม่เพียงแต่หมายถึงการไม่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ความปลอดภัยยังมีความหมาย

รวมทั้งการดำรงชีวิตอยู่อย่างสุภาพ สุขใจไม่เสี่ยงภัย มีความมั่นใจในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และมีการเตรียมป้องกันไว้ล่วงหน้าอย่างถูกต้อง เหมาะสมและสม่ำเสมออีกด้วย

Strasser (1965) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความปลอดภัย หมายถึงเงื่อนไขหรือสภาวะที่เป็นผลมาจากการปรับพฤติกรรมของมนุษย์หรือการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกาย เพื่อลดอันตรายที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยลดอุบัติเหตุลงได้

เดชน จรุงเรืองฤทธิ์ (2549) ได้ให้ความหมายไว้ว่าความปลอดภัย คือการป้องกันภัย หรือป้องกันความเสียหาย

จากความหมายของมาตรการให้ความปลอดภัยในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นว่า ความปลอดภัยเป็นการสร้างความมั่นใจ สุขสบายใจให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความปลอดภัยในสถานศึกษานั้นสถานศึกษาโดยผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีมาตรการวิธีดำเนินการสร้างความปลอดภัยในสถานศึกษาเพื่อสร้างความสุขสบายใจแก่นักเรียน ผู้ปกครองรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องให้ยั่งยืนควบคู่กับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมต่อไป

การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยของนักเรียน

การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยของนักเรียนในสถานศึกษานั้น ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (2552) ได้บัญญัติไว้ในข้อ 36 แผนการรักษาความปลอดภัยเกี่ยวกับสถานศึกษา มีดังนี้

1. ระดับความสำคัญของหน้าที่ และภารกิจของแต่ละหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีความแตกต่างกัน
2. สถานการณ์และสภาพแวดล้อมโดยรอบพื้นที่
3. ข่าวสาร สิ่งบอกเหตุ และการเตือนภัยตลอดจนการสนับสนุนช่วยเหลือที่อาจขอรับจากหน่วยงานของรัฐ
4. จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ซึ่งอยู่กับขนาดของอาคาร สถานที่ และพื้นที่ที่ต้องดูแล
5. งบประมาณ ที่จะใช้ในการวางมาตรการรักษาความปลอดภัยเกี่ยวกับสถานที่
6. การออกแบบก่อสร้างที่สงวน อาคารและสถานที่หรือเครื่องกีดขวางของทางราชการที่มีความสำคัญ
7. การติดต่อสื่อสารภายในหน่วยงานของรัฐ และกับหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ
8. การรายงานผลการสำรวจ หรือการตรวจสอบการรักษาความปลอดภัยต่อผู้บังคับบัญชา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) ได้วางแผนการรักษาความปลอดภัยให้แก่นักเรียน โดยจะเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครองชุมชน และเครือข่าย เพื่อร่วมกันวางแผนป้องกัน ควบคุม กำกับ ติดตาม และรายงาน ซึ่งจะมีองค์ประกอบด้วยกัน 2 ประการ ดังนี้

1. สาระสำคัญของแผนการรักษาความปลอดภัยของสถานศึกษานั้น จำเป็นต้องมีมาตรการและกิจกรรม เพื่อให้รับประโยชน์สูงสุดตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พร้อมทั้งนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้นสาระสำคัญของแผนงานควรมีความชัดเจนและความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติ ควรมี อย่างน้อย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ศึกษาสภาพทั่วไปของสถานศึกษา ชุมชน ความเข้มแข็งของเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัย และภัยจากสภาพแวดล้อมทางสังคม

1.2 กำหนดมาตรการหลัก เพื่อป้องกันและแก้ไข

1.3 กำหนดมาตรการเสริมให้เหมาะสมกับความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น และสภาพความเสี่ยงของท้องถิ่น

1.4 กำหนดกิจกรรมสนับสนุนมาตรการหลักและมาตรการเสริม

1.5 กำหนดเวลาและผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้

2. รูปแบบของแผนการรักษาความปลอดภัยของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถเลือกรูปแบบ ของแผนการรักษาความปลอดภัยของสถานศึกษาให้เหมาะสม กับสภาพของสถานศึกษา สภาพภูมิศาสตร์ และความต้องการของท้องถิ่น

องค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างความปลอดภัยในโรงเรียน ควรประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

1. การคุ้มครองและช่วยเหลือเด็ก หมายถึง ระบบ และ การดำเนินงาน ในการดูแล ตรวจตรา/เฝ้าระวัง ช่วยเหลือ และคุ้มครองเด็กให้ปลอดภัยจากอันตรายด้านบุคคล โดยเด็กที่ควรได้รับการช่วยเหลือและคุ้มครอง ได้แก่ เด็กที่เสี่ยงจะได้รับอันตราย เด็กที่มีปัญหาด้านสติปัญญา เด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสม เด็กที่มีโรคทางสมอง (สมาธิสั้น มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ออทิสติก) เด็กที่มีความพิการทางร่างกาย เด็กที่มีปัญหาด้านอารมณ์จิตใจ เด็กที่ขาดทักษะสังคมเด็กที่มีปัญหาครอบครัว รวมถึงเด็กที่ถูกทำร้ายรังแกจากผู้ใหญ่และจากเด็กด้วยกัน

2. การป้องกันภัยจากสิ่งแวดล้อม/อุบัติเหตุ/ภัยพิบัติ/โรคภัยไข้เจ็บ/สื่อ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมและการวางกฎเกณฑ์ให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุหรือการบาดเจ็บที่คาดไม่ถึง รวมไปถึงโรคภัยไข้เจ็บและภัยจากสื่อต่าง ๆ เช่น การสร้างและจัดวางสนามเด็กเล่นที่ปลอดภัย การวางระบบไฟฟ้าและมาตรการตรวจตราระบบไฟฟ้าอย่างสม่ำเสมอ การติดตั้งระบบความปลอดภัยจากการใช้อินเทอร์เน็ต ฯลฯ นอกจากนี้ยังหมายความรวมถึงเรื่องกิจกรรมการดำเนินงานที่จะส่งเสริมความปลอดภัย เช่น กิจกรรมเดินสำรวจจุดเสี่ยง กิจกรรมซ้อมหนีไฟ น้ำท่วม แผ่นดินไหว ฯลฯ

3. การป้องกันอันตรายจากบุคคล หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมและการวางกฎเกณฑ์ให้ปลอดภัยจากบุคคล โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพของเด็ก ตั้งแต่เริ่มเดินเข้าสู่ประตูโรงเรียน จนกระทั่งออกจากโรงเรียนถึงบ้าน รวมทั้งการจัดกิจกรรมเสริมทักษะการดูแลป้องกันภัยตัวเองให้ปลอดภัย ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกรณีผู้ใหญ่ทำร้ายเด็กและเด็กทำร้ายกันเอง

4. การสร้างความสัมพันธ์อันดีในโรงเรียน หมายถึง การสร้างบรรยากาศความสัมพันธ์ที่ดี ในโรงเรียนทั้งระหว่างเด็กกับเด็ก และครูกับเด็ก โดยเน้นให้เด็กมีความรู้สึกดีในการใช้ชีวิตอยู่ที่โรงเรียนเช่น ได้รู้สึกถึงการได้รับการยอมรับทั้งจากครูและจากเพื่อนด้วยกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการทำให้โรงเรียนกับครอบครัวได้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในอันที่จะร่วมกันพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพต่อไป

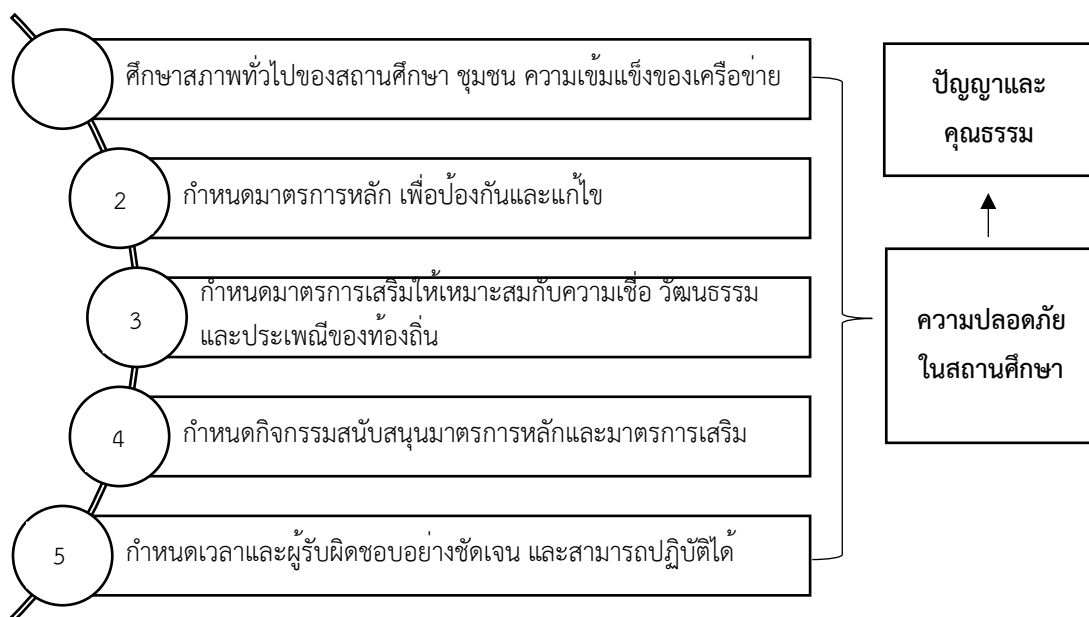
จากประเด็นการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยของนักเรียนในสถานศึกษาเบื้องต้น สะท้อนให้เห็นถึงการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยของนักเรียนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นใจให้แก่สถานศึกษาโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างความปลอดภัยในโรงเรียน ได้แก่ การคุ้มครองและช่วยเหลือเด็ก การป้องกันภัยจากสิ่งแวดล้อม/อุบัติเหตุ/ภัยพิบัติ/โรคภัยไข้เจ็บ/สื่อ การป้องกันอันตรายจากบุคคล การสร้างความสัมพันธ์อันดีในโรงเรียน องค์ประกอบสำคัญเหล่านี้ จำเป็นอย่างมากที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งส่วนของสถานศึกษา ผู้ปกครอง หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการจัดระบบรักษาความปลอดภัยต้องให้ความสำคัญเพื่อป้องกันการสูญเสียที่เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดในสถานศึกษา ซึ่งผู้เขียนขอยกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความปลอดภัยในสถานศึกษาที่โรงเรียนจัดรักษาความปลอดภัยได้มาตรฐาน สฤชต์ พานคำ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความปลอดภัยในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางเขน ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการความปลอดภัยในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางเขน ผลการศึกษพบว่า

1. ด้านการพัฒนาความปลอดภัยในโรงเรียนได้มอบหมายให้หัวหน้างานกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการความปลอดภัย
2. ด้านการค้นหาปัญหาและเหตุการณ์บาดเจ็บ โรงเรียนใช้สมุดบันทึกในการค้นหาปัญหา และเหตุการณ์บาดเจ็บโดยมีการค้นหาปัญหาการบาดเจ็บด้วยการเฝ้าสังเกต และมีการดำเนินการสำรวจสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนเป็นประจำ 2 สัปดาห์ต่อครั้ง
3. ด้านมุ่งสร้างความปลอดภัย 6 ด้าน โรงเรียนดำเนินการสร้างความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในห้องเรียน ส่วนด้านระบบคุ้มครองเด็กโรงเรียนมีการประสานงานร่วมกับท้องถิ่นและผู้ปกครองในการสอดส่องดูแล ด้านการเดินทางไป-กลับ มีครู หัวหน้านักเรียน ตำรวจจราจรดูแลขณะใช้เส้นทาง กิจกรรมการเรียนรู้มีครูคอยควบคุมดูแล และมีการสร้างหลักสูตรความปลอดภัยในโรงเรียน โดยมีการจัดหลักสูตรการปฐมพยาบาล และการช่วยเหลือและด้านแผนฉุกเฉินมีการเตรียมอุปกรณ์ปฐมพยาบาลให้พร้อม และส่งต่อนักเรียนไปยังโรงพยาบาลที่ใกล้เคียง
4. ด้านนโยบาย แผน และกิจกรรมความปลอดภัยในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนมีการกำหนดนโยบาย และแผนความปลอดภัยกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่ สำหรับความคิดเห็นต่อการดำเนินการจัดการความปลอดภัยในโรงเรียน พบว่ามีความคิดเห็นด้วยอยู่ในระดับมากทุกด้าน

จากงานวิจัยในเบื้องต้นโรงเรียนควรมีแนวทาง ระบบ และการดำเนินงานในโรงเรียนที่จะก่อให้เกิดความปลอดภัยสำหรับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางอาคาร สถานที่ เครื่องใช้ เครื่องกีฬา วัตถุอันตราย การมีมาตรการรักษาความปลอดภัยไม่ให้บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งก่ออันตรายให้แก่เด็ก มีระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ทำให้เด็กปลอดภัย เช่น กำหนดพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับเด็กแต่ละกลุ่มวัย การกำหนดให้มีผู้ใหญ่ตั้งแต่สองคนขึ้นไปคอยดูแลความปลอดภัยให้เด็กตั้งแต่มomentที่เด็กคนแรกจะมาถึงโรงเรียน จนกระทั่งเด็กคนสุดท้ายออกจากบริเวณโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นอาจจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยให้แก่เด็ก เช่น ฝึกเด็กให้รู้จักประเมินอันตราย รู้จักหลบหลีก รู้จักขอความช่วยเหลือเมื่อมีภัย จัดให้เด็กใช้ชีวิตร่วมกัน ดูแลให้ความเอื้ออาทรแก่กัน ด้วยการเข้าค่ายเดินป่า ค่ายลูกเสือหรือเนตรนารี และค่ายบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของผู้เขียนเองที่เล็งเห็นว่าสถานศึกษาต้องกำหนดเป็นมาตรการหลักของสถานศึกษาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความไม่ปลอดภัยของนักเรียน ครู ในสถานศึกษา นอกจากการส่งเสริมความรู้และคุณธรรมในสถานศึกษา ความปลอดภัยจึงเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญกำหนดเป็นมาตรการของสถานศึกษาต่อไป

สรุปผล

ความปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผู้เขียนสรุปได้ ดังแผนภาพ ที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 ความปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความปลอดภัยในสถานศึกษากับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมเป็นส่วนสำคัญของสถานศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญกำหนดเป็นนโยบายหลักในการป้องกันเหตุร้ายหรืออุบัติเหตุไม่ให้เกิดขึ้น รวมถึงแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาได้อย่างทันเหตุการณ์ ไม่เกิดความสูญเสียเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักเรียน ครู รวมถึงผู้อื่นในสถานศึกษาต่อไป สถานศึกษาจึงควรมีนโยบาย ได้แก่ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของสถานศึกษา ชุมชน ความเข้มแข็งของเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัย และภัยจากสภาพแวดล้อมทางสังคม 2) กำหนดมาตรการหลักเพื่อป้องกันและแก้ไข 3) กำหนดมาตรการเสริมให้เหมาะสมกับความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น และสภาพความเสี่ยงของท้องถิ่น 4) กำหนดกิจกรรมสนับสนุนมาตรการหลักและมาตรการเสริม 5) กำหนดเวลาและผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้ เพื่อความปลอดภัยในสถานศึกษาควบคู่กับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมให้แก่ผู้เรียน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เดชน์ จรุงเรืองฤทธิ์. (2549). *ความรู้พื้นฐานเรื่องการรักษาความปลอดภัยสำหรับผู้บริหาร*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สฤษฎี พานคำ. (2551). *การจัดการความปลอดภัยในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขต
บางเขน. (รายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศีลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.*
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (2552, 13 มีนาคม). *ราชกิจจานุ
เบกษา เล่มที่ 162 ตอนพิเศษ 39ง, หน้า 4-22*.
- เอ็มอัชมา รัตน์ริมจ วัฒนบุรานนท์. (2548). *วิทยาศาสตร์สุขภาพสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : โอ
เดียนสโตร์.
- Strasser, M.K. (1965). *Fundamentals of Safety Education*. New York : Mamillan.

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

Concept of Environmental Management According to Buddhist Principles and Modern Science

สุรพงษ์ คงสัตย์¹ มนัสพล ยังทะเล² และพระครูอัครสวิสุทธิ³

Surapong Kongsat, Manusphon Yungtalay and Phrakhrakarsilawisut

Received: May 13, 2024

Revised: June 09, 2024

Accepted: June 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ พบว่า สิ่งแวดล้อมขาดความสมดุล ไม่ได้รับการฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมกันอย่างจริงจัง และให้ความสำคัญและใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมน้อยเกินไป เมื่อรู้จักสิ่งแวดล้อมที่มีตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงต้องเข้าใจถึงวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดจากระบบนิเวศสูญเสียความสมดุล ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตพืช สัตว์ และรวมถึงมนุษย์ทั้งหมด หลักการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยมีวิธีการป้องกัน และรับมือปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทันต่อเหตุการณ์ รู้จักนำกลับมาใช้ใหม่ รู้จักลดการใช้และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม, พระพุทธศาสนา, ศาสตร์สมัยใหม่

Abstract

This academic article aims to study the concept of environmental management according to the principles of Buddhism and modern science. It was found that the environment lacks balance. Environmental rehabilitation has not been

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: manusphon.yung@mcu.ac.th

taken seriously. Moreover, they need to give more importance and care to the environment. Knowing the natural and artificial environment, we must understand the environmental crisis. An ecosystem losing its balance is the cause of a natural phenomenon which affects the lives of plants, animals, and all human beings. Principles for solving problems at the root cause with prevention methods and dealing with environmental problems promptly Know how to reuse. Know how to reduce usage and not harm the environment. Based on environmental management concepts from Buddhism and modern science.

Keywords: Environmental Management, Buddhism, Modern Science

บทนำ

มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด ไม่สามารถแยกจากกันได้ เพราะเดิมทีเดียว ก่อนที่จะมีศาสนาใด ๆ ขึ้นในโลกมนุษย์ก็นับถือธรรมชาติมาก่อนว่าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ (ธนู แก้ว โอภาส, 2549) มนุษย์จึงอาศัยสิ่งแวดล้อม และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด จนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทุกชนิดก็มีผลโดยตรงและโดยอ้อมในการที่จะกำหนดให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การแข่งขันในการผลิตเพื่อสนองความต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม, 2530)

สิ่งแวดล้อมและมนุษย์มีความผูกพันสัมพันธ์กับป่าระหว่างมนุษย์มีมาช้านาน โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนานั้น ป่ามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธประวัติ หลักคำสอน และสถาบันทางพระพุทธศาสนา (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2532) ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีตเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลให้เกิดผู้นำทางจิตใจในรูปแบบฤษีฤๅษี และองค์พระศาสดา โดยเฉพาะองค์พระศาสดาพระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมเทศนา และปรินิพพานในป่า ดังนั้นป่าจึงเป็นอะไรทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธบริษัทจึงมีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535)

มนุษย์ได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า ปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทั้งมวล คงไม่มีเวลามาจับผิดกันว่าใครคือฆาตรกรผู้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียยับเยิน คงไม่สามารถจะมอบให้ใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งรับภาระแก้ปัญหาแต่เพียงกลุ่ม

เดียว เมื่อมนุษย์ทุกคนบริโภคใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน และปัญหาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาก็เพราะเหตุว่ามนุษย์ใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความประมาท มนุษย์ทุกคนจึงต้องมีส่วนร่วมในการร่วมกันแก้ปัญหาตามกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ อำนาจและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา บทความวิชาการนี้จะเป็นการศึกษาในด้านแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการวิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางของศาสตร์สมัยใหม่

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

คนไทยกับป่าการแก้ปัญหาในการที่มนุษย์จะไม่ต้องไม่เบียดเบียนทำร้ายธรรมชาติ คือ การบริโภคด้วยปัญญาทำให้เกิดความพอดี และไม่ต้องไปเบียดเบียนทำลายธรรมชาติ ซึ่งความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุบำรุงบำเรอ หรือวัตถุภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ตัวเองซึ่งหาได้จากธรรมชาติ นอกจากนี้ถ้ามนุษย์นำธรรมชาติมาเป็นทรัพยากรก็ต้องทำลายธรรมชาติ และเมื่อทำลายธรรมชาติแล้ว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเสียหาย ภัยอันตรายก็จะเกิดแก่ตัวมนุษย์เอง ในการแก้ปัญหาจะต้องมีองค์ประกอบในการแก้ปัญหาที่ประสานกันเป็นระบบบูรณาการ ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่ระดับพฤติกรรม ระดับจิตใจ และระดับปัญญาโดยในระดับพฤติกรรมนั้นต้องมีกฎกติกาของสังคม และต้องสร้างความเคยชินเพื่อให้มีการปฏิบัติที่ควบคู่กันไป ต้องสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบ มีความเมตตา กรุณา มีเท่าที่ ของจิตใจที่ชื่นชมความงดงามของธรรมชาติ ฉะนั้นป่าซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติที่สร้างความสมดุลให้กับ โลกและมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีความค่า เราจึงต้องร่วมมือกันปกป้องคุณค่าเพื่อให้ป่าคงคุณภาพสำหรับทุกชีวิตบนโลก (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2537)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมนุษย์ควรจะมี ความกตัญญูต่อธรรมชาติ ไม่เบียดเบียน ให้มีความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ นอกจากนี้ควรมีสัมมาทิฐิเกี่ยวกับธรรมชาติ คือ ควรเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับ ธรรมชาติและต้องเปลี่ยนจิตใจให้ ละลดการ โลภ โกรธ หลง ควบคุมการใช้ชีวิตให้อยู่ใน มัชฌิมาปฏิปทา มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม อีกประการสำคัญคือในประวัติ พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้วิถีชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ พระพุทธองค์ประสูติที่สวนลุมพินีวัน ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ปรีชาพาณระหว่างต้นสาละคู่หนึ่ง และเมื่อออกผนวชทรงอาศัยอยู่ในวัดป่าเป็นสวนไผ่ชื่อว่าเวฬุวัน จำพรรษาอยู่ที่วัดเชตะวัน ซึ่งเป็นวัดป่าเช่นกันนานถึง 15 พรรษา จะเห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธองค์ยังทรงมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติมาตลอด ซึ่งที่สำคัญทรงใช้ธรรม คือ ธรรมชาติดอบรมสั่งสอนมนุษย์ให้เข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538) สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มี

ความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต มีส่วนทำให้คุณภาพของมนุษย์ ไปในทางที่ดีและไม่ดี เพราะฉะนั้นทุกคนจึงมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและดูแลรักษา เพื่อลดปัจจัย เสี่ยงต่อการเกิดโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์และโทษต่อสิ่งมีชีวิตได้ทั้งสิ้น

สถานการณ์และปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ยิ่งเป็นประเทศในกลุ่มเดียวกันด้วย จะพบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกันมาก ประเทศไทยก็เช่นกันจะมีปัญหาสิ่งแวดล้อมคล้าย ๆ กับประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนาทั้งหลาย ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่วิตกของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบโดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้ยั่งยืนยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด ในการดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งเราทุกคนต้องช่วยกันศึกษาหาความรู้ วิธีการนำมาใช้ปฏิบัติ เพราะการจัดการที่ไม่ดีพอ อาจจะทำให้เกิดปัญหาและ ผลเสียหายต่าง ๆ ติดตามมาอย่างมากมายได้

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศตั้งแต่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่าง ใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชนม์ชีพ พระพุทธองค์ทรงประสูติในราช ตระกูล อินเดียโบราณ นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความ เป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับปาที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กร หรือ สังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่า การแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสูงป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนา จิต หรือแม้กระทั่งการ ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อม ถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร ส่งผลทำให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันทางการพึ่งพาอาศัยกันและกันเพื่อใช้ เป็นที่บำเพ็ญเพียรทางพระพุทธศาสนา และจะต้องพัฒนาจิตใจของตนให้มากกว่าเป็นสัตว์ธรรมดา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้ และมีหน้าที่ปฏิบัติกับสัตว์ พืช เสมอเหมือนว่าเป็นเพื่อร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องมีหลักธรรมประจำจิต คือ เมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นต้น

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของศาสตร์สมัยใหม่

การจัดการระบบนิเวศของแนวคิดทาง ตะวันตกนั้นเป็นแนวคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ จึงทำให้ระบบนิเวศเป็นการนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ให้กับมนุษย์ของเรา ซึ่งในจุดนี้จึงทำให้มนุษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศหรือ เข้ามามีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสียไป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ทำลาย ระบบนิเวศ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง

วิทยาการความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาประเทศ ตะวันตกย่อมน่าจะมีอิทธิพลในด้านแนวความคิดและการพัฒนาเสมอ ดังนักคิดทางด้านนิเวศวิทยาของชาวตะวันตก Odum, E. P.; Barrett, G. W. (2005) กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพมากเท่า ๆ กับวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ นิเวศวิทยามนุษย์เป็นการสืบสวนแบบสหวิทยาการเข้าไปในนิเวศวิทยา ของสายพันธุ์ของเรา นิเวศวิทยามนุษย์อาจถูกกำหนดเป็น 1) จากมุมมองทางชีวนิเวศ เพื่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีอำนาจครอบงำทางนิเวศของชุมชนและระบบของทั้งพืชและสัตว์ 2) จากมุมมองทางชีวนิเวศในแบบที่เป็นเพียงแค่ผลกระทบจากสัตว์ที่มีต่อสัตว์อื่น และการที่สัตว์ ได้รับผลกระทบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพวกมัน และ 3) เพียงแค่ความเป็นมนุษย์ ที่มีสักอย่างที่แตกต่างกันจากชีวิตสัตว์โดยทั่วไปการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและที่ ผ่านการปรับปรุงในวิธีการที่โดดเด่นและสร้างสรรค์ และThomas Aquinas กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหมดสนองประโยชน์ขององค์กรรวมในเทววิทยาแบบนี้ โดยการรับใช้เป้าหมายและความต้องการของมนุษย์ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นวัตถุเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ใช้เพื่อบำบัดความต้องการทางชีววิทยา และสนองความรู้ทางจิตวิญญาณ มากกว่าจะเป็นสิ่งหนึ่งโดยตัวของมันเอง สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม แบ่งเป็นมนุษย์ พืช และสัตว์เลี้ยงทั่วไป (Thomas Aquinas (1225-1274) หลักการนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bruce Mitchell กล่าวว่า สิ่งที่เป็นหัวใจของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การใช้กระบวนการพัฒนาคนและศักยภาพของคนและชุมชนเพื่อการพัฒนา รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ โดยในส่วนเป้าหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ได้เสนอหลักการที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ 7 ประการ ได้แก่

1. หลักการปฏิบัติทางระบบนิเวศ (Ecosystem Approach) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศจำเป็นต้องพิจารณาอย่างเชื่อมโยง มีความเข้าใจในความสัมพันธ์และผลของการกระทำที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. หลักการปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable Action) ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด จำเป็นต้องศึกษาความเหมาะสมในการใช้และจัดการที่ชาญฉลาด สร้างความสมดุลกับความต้องการทางเศรษฐกิจ

3. หลักวิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative Approach) เปิดโอกาสให้สาธารณชนได้ทราบถึงการตัดสินใจโดยผ่านกระบวนการที่เปิดเผย มีระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ

4. หลักการเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented Problem) ให้ความสำคัญกับปัญหาที่แท้จริง จัดทำแผนอย่างผสมผสาน และจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารโครงการ

5. หลักการจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive Management) ตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง มีการประสานงานและรับเอาแนวความคิดใหม่ ๆ ติดตามประเมินผลปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

6. หลักความเสมอภาค (Equal Emphasis) ให้ความสำคัญกับปัจจัยทุก ๆ ด้าน

7. หลักแห่งการมองการณ์ในอนาคต (Future Orientation) การวางแผนต้องมีเป้าหมายระยะยาว มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีข้อตกลงเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วม

ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อมวลมนุษยชาติโดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแสดงแนวทางการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ของนักคิดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามศาสตร์สมัยใหม่และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ได้ 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และ 2) ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เกิดความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากมนุษย์เป็นตัวการในการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และเสนอหาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ ในปัจจุบัน ทั้งลดความเห็นผิดที่เป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อม จนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ในพหุจะสรุปแนวคิดการจัดการระบบนิเวศ ทศนะแนวคิดของนักคิดนิเวศวิทยาชาวตะวันตก มีแนวคิดหลัก คือ การจัดการ สิ่งแวดล้อมในยุคต้น โดยเชื่อว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของพระเจ้าที่ประทานให้แก่มนุษย์

เพราะเป็นการยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้เห็นแล้วว่าการยึดมนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงปรับทัศนคติใหม่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกัน

2) *ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม* แนวคิดของนักนิเวศวิทยาตะวันออก มีพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า แท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อมมีความเอื้อต่อระบบชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร และยารักษาโรคไปในตัว สำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งทั้งหลาย ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มนุษย์สามารถนำพาและพัฒนาชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและอาศัย สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชีวิตให้สูงสุดจนถึงความหลุดพ้นได้

วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้ 3 ประการ คือ 1) การจัดการสิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับกัมมตาแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีข้อระเบียบ กฎเกณฑ์กติกากฎและข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระเบียบทางกฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระวินัยทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดชัดเจนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 2) การจัดการด้าน ความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้สอดคล้องตามหลักการทางพุทธศาสนาด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุขและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมให้รู้ถึงคุณค่าของแหล่งที่อยู่อาศัยมีความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนเองได้ใช้ เป็นต้น 3) การจัดการแบบการสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยการปรับทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมและถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม และเมื่อสิ่งแวดล้อม มีความสมบูรณ์มนุษย์ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้นได้

วิเคราะห์ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับกัมมตาแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีข้อระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา และข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระเบียบทางกฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระวินัยทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดชัดเจนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน มีการแสพการบริโภคมากเกินไปความต้องการขั้นพื้นฐานทางธรรมชาติ เพราะมีการแสพบริโภคเพื่อให้หายจากทุกข์เวทนาทางกายแล้ว ยังมีการแสพบริโภค แบบสะสมเพื่อสนองต่อความโลภ ความอยากได้อย่างไม่รู้จักพอ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้รู้จัก สันโดษ ยินดี พอใจ มีความสุขในปัจจัยที่เลี้ยงชีวิตตนอย่างพอเหมาะพอควร เช่น ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องการสันโดษในปัจจุบัน 4 พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับการใช้สอย การบริโภคอย่างพอเหมาะพอควร ไม่เป็นผู้มีมาก ไม่สะสมจนเกินความต้องการ ขั้นพื้นฐานของชีวิต เมื่อมีการใช้สอยการบริโภคปัจจัยสี่น้อยลงเท่าใด ก็จะบรรเทา

ต่อสิ่งแวดล้อม น้อยลง ทำลายทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง หากมนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็จะเป็นการสร้างพฤติกรรมที่เคยชิน (พุทธรจิต) ก็จะทำให้เป็นสังคมแห่งความสันโดษมากขึ้น ปัญหามลพิษ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมก็จะบรรเทาลงไปได้มากทันที

ดังนั้นสิ่งแวดล้อมเป็นของธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงสรรพสัตว์ในโลกให้มีความสุขบริบูรณ์ มีความเจริญรุ่งเรืองและมีพละนามัยสุขภาพที่ดี เพราะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดี ในขณะเดียวกัน หากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงไปมากเท่าใด โอกาสของสรรพสัตว์ รวมถึงมนุษย์อาจจะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และทำให้ชีวิตสั้นลง และก่อให้เกิดปัญหามากมายที่จะตามมาได้ในที่สุด

สรุปผล

จากการศึกษาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความรุนแรงและลักษณะเดียวกันจะต้องรักษาและให้ความสำคัญกับการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม แก่บุคคลทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัยในสังคม เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นซึ่งจะต้องใช้รูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังและการสร้าง จิตสำนึกและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม เพราะสิ่งแวดล้อมตามมุมมองของพระพุทธศาสนา มีวิธีการใช้การสื่อสารแบบของการให้ความรู้ผ่านการสื่อสารประเภทต่าง ๆ โดยอาจนำแนวทางของการสื่อสารด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์เพื่อให้เกิดการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยดำเนินการโดยการอาศัยสื่อกิจกรรม ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง โดยหลอมรวมกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องจัดประเภทกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้รับสารที่มีวัยแตกต่างกัน มุ่งดำเนินการหลายระดับ เช่น ปัจเจกชน ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ตลอดจนการขยายผลให้กว้างโดยการสร้างขยายเครือข่ายอาศัยเทคโนโลยีสื่อสารไร้พรมแดน นั่นคือ ระบบอินเทอร์เน็ต ดังเช่น การดำเนินการด้านจิตอาสาต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนและ ระดับประเทศทั่วโลก น้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะการสอนให้ทุกคนรู้จักการ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2532). *ทัศนะเชิงพุทธศาสตร์เกี่ยวกับนิเวศวิทยา*. ในมหาจุฬาวชิการพุทธศาสตร์ และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนู แก้วโอภาส. (2549). *ศาสนาโลก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปญฺญ). (2535). *พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า*. นิตยสารเสขิยธรรม, 2(9), 1-12.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2537). *คนไทยกับป่า*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2538). *ธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม. (2530). *ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : บริษัท เอสโซ่แอสตันดาร์ด ประเทศไทย จำกัด.

Odum, E. P. & Barrett, G. W. (2005). *Fundamentals of ecology*. (5th ed). Belmont, CA, : Thomson Brooks Cole.

***Journal of Education
and Social Agenda***